

11. COMBATEREA CORUPȚIEI ÎNTRU O GUVERNARE MAI BUNĂ

Analiza dezvoltării economice a tuturor țărilor în tranziție arată că acest proces s-a dovedit a fi mult mai complicat decât s-a anticipat. Declinul economic triplu pe parcursul a nouă ani în Republica Moldova, produsul intern brut pe cap de locuitor - unul din cele mai joase în țările de tranziție (454 dolari SUA în 1998) – sunt, evident, nu doar rezultatele condițiilor nefavorabile climatice, a războiului din Transnistria, și a lipsei de surse financiare. O cauză esențială a acestor performanțe este și guvernarea inefficientă. Lipsa de experiență și profesionalism pentru a guverna o țară suverană nou formată, circumstanțele politice mereu schimbătoare, lipsa înțelegerii și susținerii din partea populației, lipsa de voință politică și temerea de a face careva mișcări esențiale pe calea de piață, în sfârșit, conștientizarea faptului că termenul de guvernare va fi prea mic pentru a simți careva rezultate sesizabile – toți acești factori au contribuit, bineînțeles, la calitatea proastă a guvernării în țară, însă există și un fenomen care a avut un impact mai negativ asupra calității guvernării și dezvoltării țării – corupția. În ultimii ani această problemă s-a modificat și a crescut într-un șir de state într-o tragedie națională, care în multe cazuri a preluat mecanismele, structurile și funcțiile statului.

Către fenomenul răspândirii corupției poate fi aplicată teoria epidemiilor. Ca și o boală infecțioasă, corupția este mai puțin periculoasă dacă un procent anumit din populație este vaccinat. În cazul contrar, din moment ce epidemia izbucnește, ea se dezvoltă într-o progresie geometrică. Ca și în orice altă țară, corupția a persistat în Republica Moldova pe parcursul deceniilor. Începutul tranziției de la un sistem administrativ de comandă la un sistem de piață (1989-1992) nu a întrerupt relațiile neoficiale între eșaloanele de vârf ale țării, sau acele care se bucurau de priorități în accesul la bunuri, finanțe, informație, servicii, inclusiv la cele ale persoanelor criminale și semi-criminale. Apartenența la un „clan” politic le asigură la o bună seamă din ei protecția și confidențialitatea din partea organelor securității și de resort. De aceea numărul persoanelor corupte era relativ mic la număr, iar dimensiunile tranzacțiilor corupte – relativ mari ca volum. Mai târziu, cu începerea procesului de acumulare spontană de capital (1993-1995), numărul tranzacțiilor coruptiste a crescut considerabil.

În perioada 1996-1999, când veniturile reale legale ale populației diminuează puternic și rezervele acumulate se epuizează, actele mărunte de corupție au devenit o „normă” de comportament.

O evaluare cantitativă a evoluției fenomenului de corupție, astfel cum este sondajul sociologic, nu ar fi obiectivă din motivul informării slabe a populației. Dacă în 1989-1994 informația referitoare la rezultatele lucrului organelor de control era confidențială, și în 1994-1998 accesul la ea rămânea foarte limitat, atunci în 1999 rezultatele lucrului de control al Curții de Conturi au fost publicate în Monitorul Oficial. Gradul de informare a populației a crescut.

Corupția este o problemă transnațională. Datele sondajului de opinie publică efectuat printre 150 manageri de nivel înalt și figuri publice în mai mult de 60 de țări au arătat că în aceste țări corupția este cea mai serioasă problemă care împiedică dezvoltarea țărilor¹⁸. În conformitate cu rezultatele investigărilor realizate de Banca Mondială, țărilor CSI le aparține locul întâi între celelalte regiuni ale lumii după nivelul de corupție. Corupția a devenit obiectul de preocupare la cel mai înalt nivel al politicii mondiale. Numai în 1999 a avut loc Forul Mondial Privind Combaterea Corupției (Februarie, Washington, organizată de Vice-Președintele SUA Al Gore), Conferința IX Internațională Anti-Corupție (Septembrie, Durban, Republica Sud Africană, Transparency International), Întrunirea a doua Anti-Corupție (Noiembrie, Istanbul, OCDE), conferințe anti-corupție locale - noiembrie, Budapesta, Universitatea Europeană Centrală, Noiembrie, Riga, USAID), etc. Președintele Băncii Mondiale James D.

¹⁸ EBRD, 1997, Transition Report 1997 – enterprise performance and growth, (London European Bank for Reconstruction and Development)

Wolfensonn declară la Consiliul Guvernurilor ai Băncii Mondiale la Întrunirea în Plen Anuală (Septembrie, 1999): „...Țările pot elabora politici fiscale și monetare substanțiale, dar dacă ele nu au un sistem de guvernare eficient, dacă ele nu abordează problema corupției, dacă nu au un sistem legislativ care protejează drepturile omului, drepturile la proprietate și respectarea contractelor, care creează cadrul legal pentru procedurile de faliment și un sistem fiscal previzibil, dacă ele nu au un sistem financiar reglementat, adecvat și transparent, dezvoltarea lor este fundamental eronată și nu va fi durabilă”.

Corupția, la fel ca și economia tenebră au un impact puternic asupra dezvoltării economice, sociale, politice și ecologice a țării.

Impactul economic al corupției este esențial în orice țară. Datele numeroaselor studii în acest domeniu demonstrează aceasta. Vito Tanzi¹⁹ justifică prin calcule că fenomenul corupției servește drept *piedică celor trei funcții ale statului – politica macroeconomică, alocarea resurselor, redistribuția veniturilor și bunurilor*.

Impactul economic al corupției se manifestă în *creșterea costurilor tranzacțiilor*, mai ales pentru desfășurarea activităților economice în micul business și diminuarea competitivității produselor și serviciilor. Conform unor estimări, în Moldova volumul plăților suplimentare pentru licențe, “acoperiș” sau plată neformală structurilor de stat sau criminale pentru securitatea business-ului, pentru urgentarea îndeplinirii procedurilor formale efectuate de către funcționarii de stat atinge 40% din profit.

Instabilitatea economică provocată de creșterea sectorului subteran, racket-ul, corupția, birocrăția la întocmirea documentelor de business și incapacitatea statului de a asigura securitatea producătorilor, *descurajează investitorii și ideile inovatorii*.

Paolo Mauro²⁰ face o încercare de a măsura *impactul corupției asupra nivelului investițiilor și creșterii economice*. El arată că diminuarea indicelui corupției (Transparency International) cu pătratul devierii medii (2,4 puncte) este legată de creșterea cu 4 puncte procentuale a cotei investițiilor în economie și o majorare cu 0,5% a ritmurilor de creștere economică.

Shang-Jin Wei²¹ analizează *impactul corupției asupra volumului investițiilor străine directe*. El demonstrează că creșterea indicelui corupției cu o unitate (pe scară de zece unități) este echivalentă cu creșterea poverii fiscale marginale cu 4,7 puncte procentuale, și este acompaniată de un declin de investiții directe străine de 0,9 puncte procentuale.

Un studiu al Băncii Mondiale²² (1996) arată că țările cu un nivel înalt, dar “previzibil” al corupției sunt caracterizate de un raport “investiții brute/ PIB” de 19,5%. În țările cu un nivel jos de previzibilitate a nivelului de corupție acest raport este de doar 12,3%. Nu este surprinzător faptul că în țările cu un nivel jos și previzibil al corupției acest indicator marchează deja 28,5%.

Fenomenul corupției, acțiunile în folosul unor persoane aparte, ocolirea procedurilor de concurs și tender cauzează *creșterea costului și diminuarea calității proiectelor publice*.

¹⁹ Tanzi, Vito, and Hamid Davoodi, 1995, “Government Role and the Efficiency of Policy Instruments”, IMF Working Paper N97/139 (Washington, D.C.: International Monetary Fund)

²⁰ Mauro, Paolo (1996), “The Effects of Corruption on Growth, Investments”, IMF Working Paper N96/98

²¹ Wei, Shang-Jin, “How Taxing is Corruption on International Investors”, NBER Working Paper Series , Working Paper 6030

²² Segal, Philip, The Hell of Corruption, *The IFC Review of private Investment in Developing Countries* , Spring, 1999, Vol.3,Nr.2

Corupția creează inechitate, competiție neloială prin utilizarea instituțiilor de stat diminuează eficiența economică. O cercetare a lui Gupta, Davoodi, și Alonso-Terme²³ arată că există o corelație strânsă între corupție și nivelul de inechitate în țară. Dar cel mai mare impact al corupției constă în *creșterea economiei subterane*.

Impactul corupției, economiei subterane și a crimei se manifestă și prin *instabilitatea macroeconomică, vulnerabilitatea țării la crize financiare*. Astfel, volumul anual al narco-businessului în Moldova se estimează la 200-250 milioane dolari, această cifră depășind de 3,5-4 ori volumul investițiilor străine directe în Moldova în decursul unui an, precum și volumul rezervelor de valută ale Băncii Naționale. Traficul de droguri este o ramură concentrată în mâinile a câtorva persoane. De aceea, orice aflux ori reflux de capital cauzat doar de acest sector ar putea, în principiu, zdruncina stabilitatea sistemului financiar.

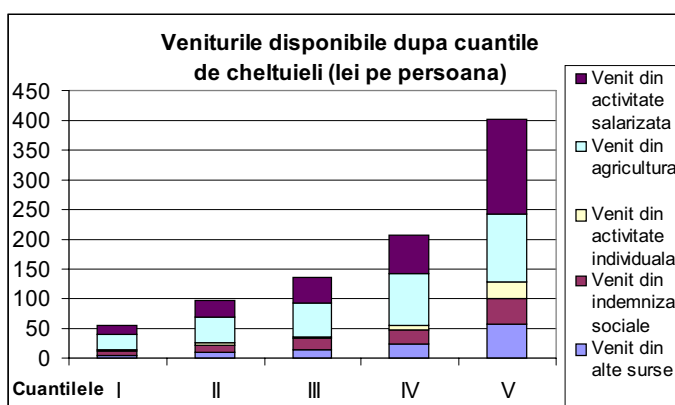
Relația dintre corupție și dezvoltare economică este dublă. Pe de o parte, o dezvoltare economică slabă și veniturile joase stimulează răspândirea corupției. Pe de altă parte, corupția frânează dezvoltarea economiei formale și o împinge în sectorul subteran.

Impactul social. Economia subterană *crează locuri de muncă, diminuând rata șomajului*. Decalajul esențial dintre datele oficiale referitoare la rata șomajului (circa 2% conform Departamentului Analize Statistice și Sociologice, și 9,4%, reieșind din criteriile Biroului Internațional al Muncii) și faptul că peste o treime din populația aptă de muncă se consideră oficial inactivă, fără a menționa nici un fel de surse clare de existență, sugerează idea că o cotă considerabilă a populației este antrenată în activități economice neformale. Calculele Centrului de Investigații Strategice și Reforme arată că circa 47% din forța de muncă este implicată în activități economice de acest gen.

Economia subterană *aduce venituri suplimentare* pentru participanți și membri ai familiilor lor, iar uneori servește drept unica sursă de existență a acestora. Existența unui sector paralel economiei oficiale înseamnă, de fapt, circa 60% de venituri suplimentare. Aceste venituri sunt însă *redistribuite între populație într-un mod neuniform* și discrepanța dintre cei bogați și săraci este efectiv mai mare decât cea calculată oficial. Astfel, consumul de carne în familiile cu același nivel de venituri declarat oficial este în medie cu 60% mai mare la cei ce lucrează în sectorul privat al agriculturii, în comparație cu cei din sectorul public.

Protecționismul ascuns creează inechitate socială, afectează păturile vulnerabile ale societății. Neavând influență politică, păturile vulnerabile se supun adesea unei presiuni sociale mai puternice. Astfel, reieșind din datele bugetelor gospodăriilor casnice, în 1997-1998 suma indemnizațiilor sociale pe membru de familiile cu nivel maxim de venituri (cuantila V după veniturile disponibile) este de aproape 8,4 ori în 1997 și 12,4 ori în 1998 mai mare decât în familiile cu un nivel minim de venituri (cuantila I). *Se creează un sistem social inechitabil, în care de cele mai multe beneficii sociale se bucură păturile cu venituri superioare.*

Fig. 11.1

Sursă: datele DASS al Republicii Moldova

²³ Gupta, Sanjeev, Hamid Davoodi, and Rosa Alonso-Terme, 1998, 'Does Corruption Affect Income Inequity and Poverty?', IMF Working Paper

Populația antrenată în sectorul economiei subterane *nu poate beneficia de asistență și protecție socială din partea statului*: nu se respectă cerințele (condițiile) de muncă, durata zilei de lucru, regulile de salarizare minimală a muncii. Se face abuz de lucrul efectuat de minori și femei, nu funcționează sistemul buletinelor cu privire la incapacitatea temporară de muncă, se neglijează sistemul concediilor profesionale, sistemul pensionar, etc. Un caz special prezintă antrenarea ilegală a cetățenilor Moldovei în lucru pe teritoriul altor țări. Între Republica Moldova și alte țări nu funcționează înțelegerile în privința exportului forței de muncă. Prin urmare, există multiple cazuri când după terminarea lucrărilor cei angajați neformal peste hotare sunt remunerați la un nivel mult mai jos decât cel prevăzut inițial, nu sunt remunerați de loc, sunt expulzați din țară sau devin sclavi ai unor organizații criminale locale. Numai anul curent organele procuraturii au intentat circa 50 de dosare penale unor firme care angajau ilegal la lucru în străinătate. Cel puțin 4000 de cetățeni ai republicii au avut de suferit în urma activității ilicite a unor astfel de firme, fiind estorcați de peste 600 mii de dolari SUA.

Prezența unui sector subteran masiv duce la *crearea unei poveri fiscale excesive*. Sursa veniturilor bugetului de stat este activitatea în economia oficială. Dar de o mare parte a cheltuielilor din buget se bucură și persoanele care nu plătesc impozite (beneficiază de înlesniri la plata pentru resurse energetice, servicii publice, etc.). De aceea, dacă povara fiscală medie pe economie este de circa 30%, atunci povara fiscală efectivă a unor agenți economici care activează în cadrul economiei oficiale este evident mai mare (40-60%).

Economia subterană și corupția *erodează dezvoltarea umană a națiunii*: creșterea evaziunii fiscale duce la diminuarea plăților în buget, aceasta la rândul său cauzează eșecul politicii sociale, de pensii, în domeniul educației, sănătății, mediului înconjurător. Un sistem legislativ slab erodează principiile morale ale societății. Conform sondajului de opinie în cadrul proiectului “Strategia de dezvoltare”, circa 52% din respondenți consideră că în țară este imposibil de a desfășura activitatea de antreprenoriat fără a încălca legislația. Se creează o situație când încălcarea legislației devine o normă de comportament.

Un alt efect al economiei subterane este *afectarea consumatorilor prin reducerea calității bunurilor și serviciilor*. Datele controalelor calității producției în rețeaua de comerț efectuate de către Centrul Național Standardizare, Metrologie și Certificare arată că încălcările variază de la circa 40% din total la produsele alimentare până la 70% la produse pentru copii. În produsele importate contravențiile alcătuiesc 79%.

În multe cazuri economia paralelă funcționează în directă legătură cu criminalitatea, ceea ce *afectează securitatea personală a populației*.

Impactul asupra securității politice a statului

Fenomenul corupției contribuie la *formarea unui clan economic și politic, care impune societății voința sa, neținând cont de necesitățile societății, contribuind la creșterea enormă a datoriilor de stat*. Moldova, având datorii imense pentru resurse energetice, importă gaz la un preț mult mai ridicat decât cel mondial, neprimind nici o plată pentru tranzitul de gaz (pentru informație: plățile pentru tranzitul de gaz pe teritoriul țărilor învecinate depășesc PIB-ul Moldovei), mai mult decât atât: se târăgănează instalarea contoarelor de gaz la intrare și ieșire

Tabelul 11.1

Indicele corupției, 1999

Slovenia	6
Estonia	5.7
Re. Ceha	4.6
Polonia	4.2
Lituania	3.8
Rep. Slovaca	3.7
Belarus	3.4
Letonia	3.4
Bulgaria	3.3
Romania	3.3
Moldova	2.6
Ucraina	2.6
Armenia	2.5
Rusia	2.4
Albania	2.3
Georgia	2.3
Kazakhstan	2.3
Kyrgyzstan	2.2
Yugoslavia	2
Uzbekistan	1.8
Azerbaijan	1.7

Sursa: Transparency International

11. COMBATEREA CORUPȚIEI ÎNTRU O GUVERNARE MAI BUNĂ

de pe teritoriul țării. Procedura de stabilire a prețurilor și mecanismul de funcționare a sectorului este intransparent și complex închis pentru public.

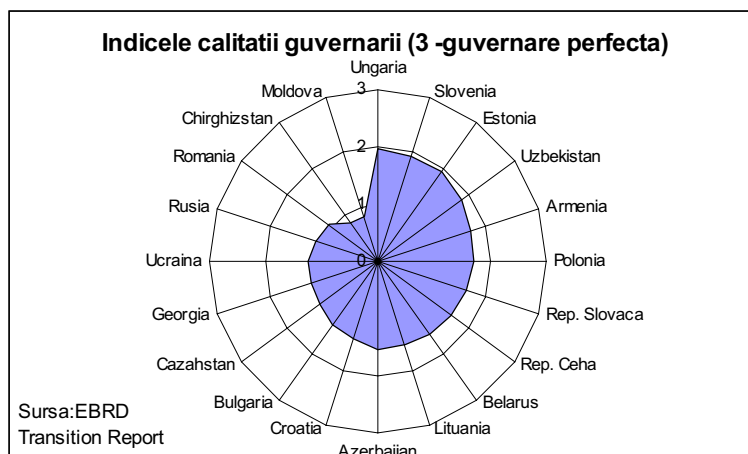
Creșterea evaziunii fiscale și diminuarea plăților la buget determină eșecul politicii de susținere a antreprenoriatului și micului business, politicii sociale, politicii în domeniul educației, sănătății, mediului înconjurător, remunerării muncii lucrătorilor sistemului bugetar. Aceasta, la rândul său cauzează pauperizarea populației, și *creșterea neîncrederii în reformele promovate*.

Incapacitatea statului de a remunera la un nivel decent funcționarii duce la paralizarea instituțiilor statului, *afectarea drepturilor și garanțiilor constituționale ale cetățenilor*, discreditația sistemului statal, lipsa respectului față de stat din partea populației.

Fig. 11.2

Comparații

internaționale. Conform evaluărilor Transparency International, Moldova este plasată în grupul țărilor cu un indice înalt de corupție (în 1999 el este 2,6 pe scara de 10 baluri, 10 însemnând lipsa totală a corupției, și 0 – o corupție totală). Pe această scară Moldova este plasată pe locul 76 după România, cu o diferență esențială a indicelui, deși rămânând în rând cu Ucraina, și urmată de Armenia și Rusia.

Tabelul 11.2

	Masuri microecon.	Masuri macroecon.	Infrastructura	Suprimația legii
Ungaria	0.92	1.72	2.42	2.34
Slovenia	1.17	1.73	2.26	2.23
Estonia	1.25	1.74	2.38	2.17
Uzbekistan	1.4	1.44	2.11	2.16
Armenia	0.55	1.15	2.21	2.32
Polonia	0.96	1.53	2.37	1.82
Rep. Slovaca	0.88	1.68	2.11	1.7
Rep. Ceha	0.8	1.35	1.57	1.97
Belarus	0.67	0.77	2.18	2.25
Lituania	0.69	1.7	2.19	1.48
Azerbaijan	1.02	1.59	1.73	1.56
Croatia	0.67	1.18	2.13	1.62
Bulgaria	0.9	1.25	1.77	1.49
Cazahstan	0.75	0.72	1.85	1.68
Georgia	0.67	0.93	1.78	1.47
Ucraina	0.34	0.77	1.76	1.68
Rusia	0.47	0.65	1.91	1.54
Romania	0.45	0.6	1.49	1.48
Chirghizstan	0.46	0.48	1.85	0.98
Moldova	0.52	0.35	1.42	1.1

Sursa: EBRD, Transition Report, 1999

Există însă și alte evaluări ale calității guvernării și a nivelului de corupție în țară.

Într-un studiu comun al EBRD și Băncii Mondiale a fost efectuat un sondaj sociologic al circa 3000 de întreprinderi din 20 țări de tranziție (câte 115 întreprinderi în fiecare țară, și mai multe în Ucraina și Rusia). Chestionarul a inclus întrebări directe și indirecte pentru a evalua impactul corupției și unui nivel slab al guvernării asupra performanțelor firmelor private și a dezvoltării economice a întregii țări.

Fig. 11.3

Respondenții au fost întrebați în ce măsură sunt satisfăcuți de calitatea serviciilor pe care le prestează statul pentru a asigura funcționarea normală a economiei de piață. Aceste servicii pot fi grupate în patru blocuri mari: *supremația legii* (gradul de corupție, sistemul juridic, crima de stradă, crima organizată), *măsuri microeconomice* (impozite și reglementări), *măsuri macroeconomice* (instabilitatea politicii, inflația, cursul de schimb), și *infrastructura*.

Datele sondajului au arătat că din cele 20 de țări în tranziție Moldova a fost plasată pe locul 15 la evaluarea măsurilor microeconomice (indicele fiind egal cu 0,52 din 3,0 posibile), ultimul loc după calitatea măsurilor macroeconomice (balul fiind 0,35), ultimul loc după infrastructură (balul 1,42), și penultimul loc la evaluarea supremației legii (balul fiind 1,1). După indicele agregat al calității guvernării Moldova a ocupat ultimul loc, balul fiind de 0,82.

Este dificil de a aprecia pe cât de obiectivă este această evaluare, deoarece respondenții se aflau în diferite condiții cultural-psihologice. Se are în vedere atitudinea respondenților față de ceea ce se numește corupție, mită, normele de comportament al funcționarilor de stat, integritate deferă de la țară la țară. Astfel, la Întrunirea II anuală Anti-Corupție din Istanbul în 1999 însuși reprezentanții organelor de combatere a corupției aveau o atitudine diferită față de fenomen. Reprezentanții delegației ruse glumeau, că în Rusia 500 dolari nu se consideră mită, ci o mulțumire orală. Cei din Kirgîzstan, afirmau că oferirea unui berbec ca cadou în această țară se consideră mai degrabă un semn de respect, decât o mită. Este de asemenea clar, că evaluând o careva situație, respondenții recurg mai mult la o comparație cu sine însuși în timp, decât la cea internațională.

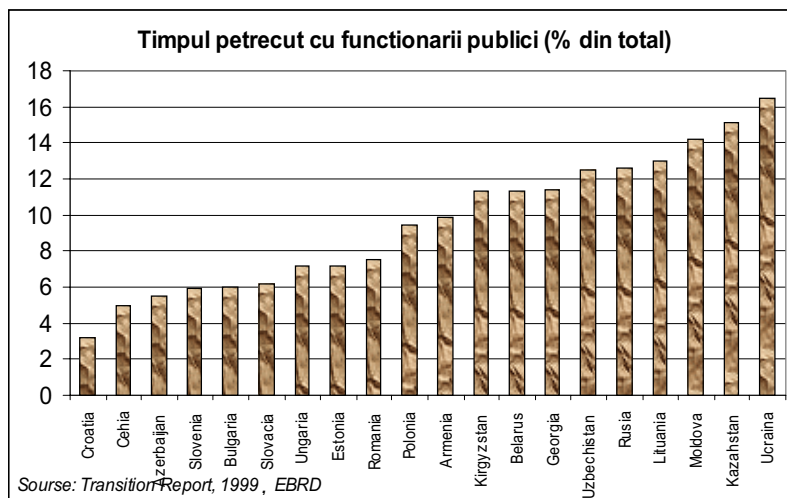
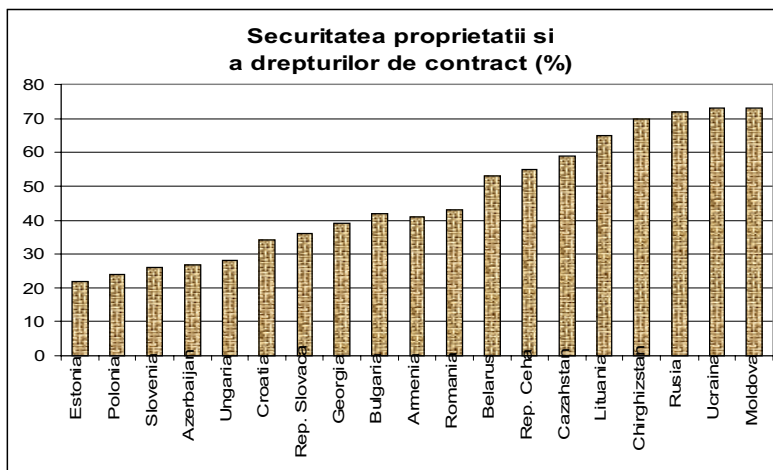
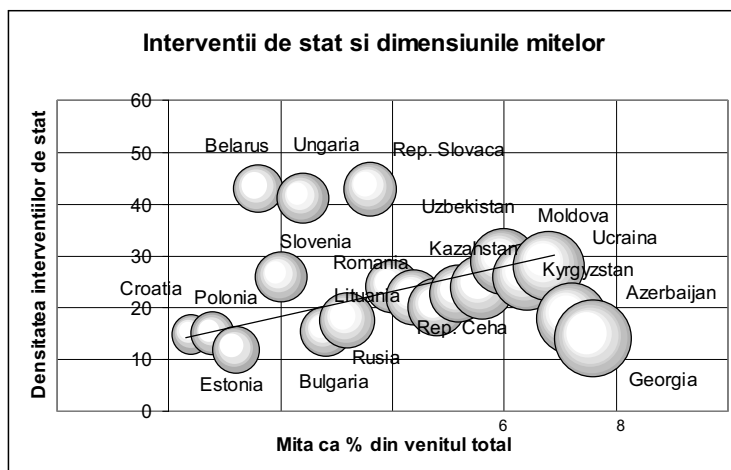

Fig. 11.4

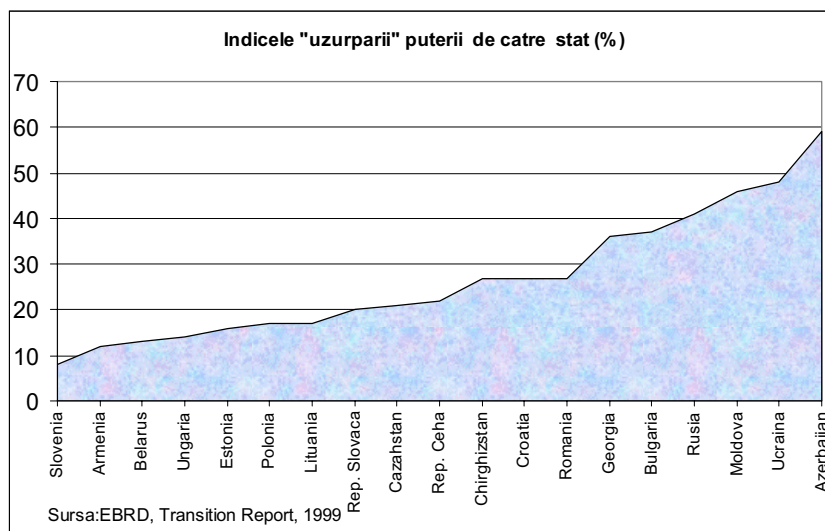
În pofida faptului că aceste evaluări ar putea fi într-o careva măsură neobiective, este clar că în ori și ce caz poziția Moldovei este una din cele mai nefavorabile. Astfel, circa trei pătrimi din respondenții din Moldova au afirmat că sistemul legal nu protejează drepturile lor de proprietar. În Estonia, de exemplu, neprotejați se simt doar 22% din respondenți. În Moldova, din timpul total disponibil managerii întreprinderilor au petrecut cu funcționarii de stat a constituit circa 17%. Este o cifră – record pentru toate țările în tranziție. În Croația acest timp alcătuiește doar 3%.

Fig. 11.5

În fond, aceste rezultate nu surprind. Datele sondajului sociologic efectuat de către Centrul de Investigații Strategice și Reforme în colaborare cu Carana Corporation „Obstacole în dezvoltarea întreprinderilor agrare private și business-ului mic rural în Republica Moldova” arată că organele de control creează obstacole puternice antreprenoratului prin vizite mult prea dese și extorcare de bani. Astfel, 25 de antreprenorii agrari au fost vizitați timp de un an numai de inspectorul fiscal câte 12 ori fiecare, 12 antreprenori – de 15-20 ori. Un antreprenor s-a plâns ca a fost vizitat pe parcursul unui an de circa 50 de ori de inspectorul fiscal. 9 antreprenori au fost vizitați de către inspectorul anti-incendiar de 11 ori în decursul unui an, o firmă a fost vizitată de 30 ori. Vizitele inspectorului rețelilor electrice nu au fost mai rare: 32 companii au fost vizitate de 12 ori, 10 companii – de la 16 până la 100 ori.

Fig. 11.6

Un indice sintetic care ar putea convențional fi numit „Indicele uzurpării puterii de către stat” (State Capture Index) calculat de colaboratorii BERD a alcătuit pentru Moldova 46%. Mai dificilă situație în acest sens se manifestă doar în Ucraina și Azerbaidjan.

Conform datelor sondajului, o treime din firmele moldovenești plătesc mite foarte frecvent. Acest indicator plasează Moldova pe un loc mediu între țările în tranziție. În ceea ce privește dimensiunea mitei în comparație cu veniturile anuale, Moldova este plasată între cinci din cele mai înaintate țări. O situație mai discorajatoare pentru producători există numai în Georgia, Armenia, Azerbaidjan și Ucraina. O legătură directă între densitatea intervențiilor de stat și dimensiunile mitelor, precum și o legătură inversă între gradul de privatizare și indicele de corupție au fost estimate cantitativ.

Deficitul bugetului de stat și cheltuieli nejustificate. Moldova se confruntă permanent

cu problema deficitului bugetar. Aceasta are loc nu numai din cauza imposibilității de a reduce considerabil cheltuielile, dar și din cauza estimării ireale a veniturilor bugetului. Nu se țin cont de fenomenul crescând al evaziunii fiscale. Estimarea proiectului Bugetul de stat pentru 1998 nu a fost bazată pe bunul simț și metode științifice, de aceea încasările efective în buget la diferite articole au variat de la 8,7 până la 300% din suma prevăzută de lege. Legea cu privire la Bugetul pentru 1998 a suferit cinci modificări, acest fapt încă o dată demonstrează calitatea slabă a guvernării în țară.

O guvernare proastă duce la pauperizarea populației. Pe parcursul anului 1998 datoriile la salarii au crescut cu 276 milioane lei. În unele localități ale Moldovei pensionarii au primit în noiembrie 1999 pensiile pentru decembrie 1998. Suferă eșec numeroasele programe în sferele învățământului, științei, sănătății, mediului ambiant, de susținere a persoanelor în etate, familiilor cu mulți copii, a antreprenoriatului și micului business – toate din cauza lipsei de surse în buget. În același timp s-au desemnat numeroase încălcări ale legislației fiscale.

Conform dării de seamă a Curții de Conturi referitoare la guvernarea și utilizarea resurselor financiare publice în 1998, drept rezultat al lipsei unui sistem eficient de control din partea Serviciului Fiscal de Stat și a Departamentului controlului vamal, evaziunea fiscală a devenit „normă” pentru majoritatea agenților economici. Dacă nu s-ar fi admis doar cazurile de încălcare a regulilor formării și colectării bugetului care au fost depistate de către colaboratorii Curții de Conturi, aceasta ar face posibil ridicarea veniturilor reale ale bugetului de două ori în comparație cu cifra efectivă. (!)

Conducerea Fondului Social a practicat în 1998 metode de acumulări în fondul asigurării sociale pe bază de documente false cu privire la achitări reciproce între fondul social și structurile de comerț. În așa mod, în 1998 au fost cheltuite nejustificat zeci de milioane de lei.

Pe fundalul pauperizării populației și insuficienței stringente de resurse financiare de stat nu-și găsește explicație faptul că instituțiile de stat au continuat să procure autovehicole noi, cele vechi dispărând fără urmă. Astăzi practic nu poți observa autovehicolele de serviciu Gaz abundente pe străzi doar 5-7 ani în urmă. În schimb au apărut un număr considerabil de automobile luxoase noi de import (5 automobile procurate pentru Cancelaria de Stat a câte 40-50 mii dolari SUA fiecare în 1998, 20 automobile, în 1997, 5 automobile BMW și 20 – VAZ în 1998 pentru Ministerul de Interne cu un cost de aproape 200 mii dolari SUA, Jeep Toyota Landcruiser de peste 30 mii dolari pentru Departamentul Controlului Financiar și Revizie, etc.).

Privatizare ilegală. Datele rapoartelor Curții de Conturi - organului suprem de control al utilizării resurselor financiare, conțin numeroase cazuri de deturnate a fondurilor de la destinație normală. Marcând un deficit semnificativ al bugetului de stat, după primirea Legii Bugetului de Stat, se acordă privilegii impozitare unor companii patronate, ceea ce cauzează pierderi esențiale în bugetul de stat. Sunt detectate cazuri de privatizare ilegală a patrimoniului public, ocolind procedura de tender, cazuri de reducere sintetică a valorii estimate a

Tabelul 11.3

Frecvența și mărimea mitelor

	Cota firmelor care platesc mite foarte des (%)	Volumul mitei (%) în comparație cu veniturile anuale
Armenia	40.3	6.8
Azerbaijan	59.3	6.6
Belarus	14.2	3.1
Bulgaria	23.9	3.5
Croatia	17.7	2.1
Estonia	12.9	2.8
Georgia	36.8	8.1
Kazakhstan	23.7	4.7
Kirgystan	26.9	5.5
Lituania	23.2	4.2
Moldova	33.3	6.1
Polonia	32.7	2.5
Rep. Ceha	26.3	4.5
Romania	50.9	4
Rusia	29.2	4.1
Slovacia	34.6	3.7
Slovenia	7.7	3.4
Ucraina	35.3	6.5
Ungaria	31.3	3.5
Uzbekistan	46.6	5.7

Sursa: EBRD, Transition report, 1999

întreprinderilor în cazul privatizării lor de către colectivul întreprinderii, precum și alte forme a reducerii valorii întreprinderilor prin diferite modalități (falsificarea anului de construire a întreprinderii, dosirea intenționată a unor obiecte care aparțin întreprinderii din lista obiectelor expuse estimării, mărirea neîntemeiată a sumei amortizării), excluderea din lista persoanelor participante la privatizarea întreprinderii de către colectiv a foștilor lucrători și pensionari, etc.

Export-import ilegal. Problema exporturilor și importurilor ilegale capătă proporții deosebit de îngrijorătoare. Volumul valutei nerepatriate este în creștere continuă, iar pierderile economiei în 1996-1998 de la exportul bunurilor la prețuri diminuate se estimează de către Curtea de Conturi la 500 milioane lei.

Problema Transnistriei creează mari pierderi pentru bugetul Republicii Moldova. În 1997-1998 prin vămile Moldovei au fost importat în Transnistria mai mult decât pentru celelalte regiuni ale Moldovei luate în total, corespunzător: alcool – de 1,7 și 3,1 ori, băuturi alcoolice – 9,7 și 19,4 ori, țigări – 252 și 90 ori. Este clar ca ponderea majoră a acestor produse a fost consumată pe malul drept al Nistrului fără de a achita plățile respective în bugetul statului.

Achiziții publice, manipulații cu prețurile. Datele raportului Curții de Conturi conțin numeroase cazuri de încălcare a procedurilor de achiziționări de stat. În loc de a recurge la o procedură transparentă de licitație, se recurge la serviciile unor firme suspecte, tranzacțiile au loc la prețuri mai înalte decât cele de piață, dobânzile fiind împărțite între reprezentanții acestor firme și funcționarii de stat. În rezultat datoriile cresc, dar sume colosale de resurse financiare publice se scurg din buzunarul public în cel privat, se distorsionează însuși mecanismul economiei de piață. Un exemplu simplu: conducerea Fondului Social încheie un contract cu A.S. „Petroil” pentru zahăr din trestie de zahăr importată din Brazilia. Zahărul a fost cumpărat la un preț mai înalt decât cel de piață cu 65 bani la kg. Aceasta a permis de a „pune la o parte” peste 1 milion de lei, ceea ce este echivalent cu pensia lunară a aproape 12 mii de pensionari.

Mai departe: Fondul social oferă A.S. „Petroil” 1196,5 tone de grâu furajer la prețul 263,2 lei pentru o tonă (1998), mai mult de jumătate din care a fost procurată la un preț de 450 lei pentru o tonă, în așa mod pierderile statului fiind estimate la încă 124,2 mii lei.

Un exemplu de tranzacție import-export barter în care prețul la producția exportată a fost eliberată la un preț sub nivelul celui de piață, iar importul – la un preț mai ridicat este înregistrarea contractului dintre firma „Hellis-Mag” pentru exportul a 30 mii tone de semințe de floarea soarelui, 30 mii tone de porumb, 15 mii tone de grâu furajer și 5 tone de orz. În rezultatul acestei tranzacții s-au „pierdut” 4,9 milioane dolari. În raportul Curții de Conturi este menționat un șir întreg de astfel de cazuri. Cel mai trist este faptul că aceste tranzacții au loc în acele organizații unde se simte un deficit deosebit de acut de surse financiare: Fondul social, Ministerul sănătății, Ministerul educației, sistemul penitenciar (în timp ce cheltuielile medii pe un deținut constituie circa 70 bani pe zi), etc.

Faptul dacă este vorba de corupție sau o guvernare proastă cauzată de lipsa de profesionalism, nu schimbă efectul economic al acestor tranzacții pentru societate.

Realizarea produselor confiscate prezintă o activitate în timpul căreia o parte considerabilă din valoarea lor „se lipește” cu ușurință de mâinile demnitarilor de stat. Astfel este cazul contrabandei unui lot de vinuri spumante, care după confiscare a fost vândut fără a recurge la procedura de licitație la un preț diminuat de 3 ori. În rezultat bugetul a pierdut 357,3 mii lei. Un alt caz. Drept rezultat al diminuării sintetice a prețurilor unui lot de sticle de votcă sechestrat și realizarea lui fără a recurge la licitație, bugetul a pierdut 631,6 mii lei²⁴.

Sectorul energetic. Probabil, cele mai mari tranzacții corupte au loc în sectorul energetic. Datoriile Moldovei pentru sectorul energetic cresc anual în mediu cu 60 milioane dolari, țara se află mereu în riscul de a rămâne fără resurse energetice. În același timp

²⁴ Raportul Curții de Conturi Cu Privire la Gestionarea și Folosirea Mijloacelor Financiare

redresarea situației doar în sectorul de gaz ar rezolva practic problema datoriilor în tot sectorul energetic. Astfel, lipsa contoarelor de gaz pe teritoriul Moldovei duce la faptul că pierderile de gaz se estimează într-un mod arbitrar. În rezultat, aceste pierderi au constituit peste 20 milioane dolari în 1995-1997, sau peste 6% din gazul consumat pe malul drept al r. Nistru. Mai mult ca atât, perceperea plăților pentru tranzitul gazului rusesc prin teritoriul Moldovei ar permite colectarea a circa 60 milioane de dolari, prin urmare consumul gazului în Moldova ar putea fi acoperit cu plățile pentru tranzitul gazului și datoriile nu ar fi crescut. Mai mult ca atât, achitarea Republicii Moldova pentru gaz are loc prin intermediul unui șir de firme particulare, care, transferând plățile din formă naturală (în bunuri) în cea bănească și înapoi, măresc considerabil prețul real al tranzacțiilor. Datoriile sectorului energetic cresc pe exponențială, iar firmele de intermediere se îmbogățesc cu aceleași ritmuri.

Ridicarea calității guvernării de stat nu poate avea loc fără combaterea corupției. Lupta cu corupția are loc prin promovarea transparenței și responsabilității, stabilirea controlului și supremația legii. Este necesară stabilirea unui sistem de ordine publică de durată îndelungată.

Implementarea unei **politici de combatere a corupției** cere reforma juridică, reforma instituțională, ameliorarea sistemului de reglementări a procedurilor de controale financiare, reducerea toleranței publice. Primele trei seturi de măsuri necesită să fie implementate de către Guvern, cel de-a patra – necesită eforturile societății civice.

Reforma juridică include:

- Definirea clară a sistemului de penalizări în cazul de încălcare a legislației, adoptarea Codului Penal;
- Perfecționarea măsurilor de profilaxie a crimelor;
- Apelarea la ajutorul instituțiilor internaționale de combatere a corupției și a crimelor economice, aplicarea unui sistem de monitorizare externă;
- Apelarea la proiecte finanțate din asistența tehnică din exterior pentru efectuarea expertizei juridice a legilor și amendamentelor propuse pentru adoptare, perfecționarea sistemului legislativ, înlăturarea contradicțiilor, sensurilor duble, etc.

Ameliorarea sistemului procedurilor de control presupune:

- Simplificarea reglementărilor de stat, reducerea numărului inspecțiilor, sistematizarea și unificarea lucrului agențiilor de control, stabilirea unei unități care înregistrează și reglementează numărul controalelor efectuate la aceeași întreprindere;
- Finisarea reformei sistemului fiscal și contabil;
- Publicarea informației clare referitoare la agențiile de control, drepturile și obligațiunile agențiilor de control, a informației fiscale, informației referitor la prepararea și executării bugetului de stat în toate sectoarele sale;
- Introducerea unui sistem de tendere obligatorii la semnarea contractelor de achiziție a bunurilor și serviciilor publice;
- Perfecționarea pregătirii personalului de control financiar.

Reforma instituțională prevede:

- Reducerea numărului instituțiilor statale, reducerea personalului;
- De-politizarea Guvernului, introducerea obligatorie a sistemului de promovare profesională în bază de merite și concurs;
- Crearea instituțiilor independente cu autorizarea investigațiilor privind acuzațiile în corupție;
- Introducerea unui sistem clar definit de standarde etice pentru funcționarii de stat;
- Substituirea procedurii vizitelor personale în soluționarea problemelor cu utilizarea poștei, inclusiv a celei electronice;
- Crearea unui organ de depunere a plângerilor în legătură cu comportamentul inadecvat al funcționarilor publici.

Drept *măsuri imediate de combatere a corupției* se propun:

- Elaborarea unei strategii de combatere a corupției în diviziune de ministere și direcții principale: procurările (achizițiile) publice, managementul companiilor de stat, planificarea urbană, administrarea fiscală, reforma vamală, justiția;
- Identificarea a câteva agenții-cheie în sferele, în care s-ar putea concentra eforturile de combatere a corupției în primul an;
- Aplicarea procedurii de declarare a veniturilor de către demnitarii de stat începând cu eşaloanele de vârf;
- Examinarea publică a cazurilor mai grave de încălcare a legislației, anunțând măsurile aplicate și direcțiile în care au fost cheltuite sursele financiare rambursate (pensii, salarii, onorarea datoriilor, etc.).

În noiembrie 1999, practic, cu câteva zile înainte de demisia Guvernului lui I. Sturza a fost adoptat „Programul de stat privind combaterea criminalității, corupției și protecționismului pentru anii 1999-2002”, care include unele din măsurile indicate mai sus. Sigur că acest program a fost primit în grabă, și, de fapt, nu conține măsuri legate de protecționism, și necesită să fie perfecționat. Dar, în principiu, primirea acestui program ar putea servi drept un semnal pozitiv pentru organizațiile internaționale donatoare. Se realiza acest program de către noul guvern, sau, rămâne de așteptat.

Drept una din măsuri de depistare a corupției larg răspândite în țările dezvoltate, și chiar în unele țări de tranziție, dar puțin populară în Republica Moldova, este declarația veniturilor de către demnitarii de stat din eşaloanele de vârf. În Georgia, de exemplu, deja funcționează acest sistem la intrarea și eliberarea din funcție a funcționarilor de stat de nivel înalt (primirea sistemului de declarație a veniturilor pentru întreaga populație este mult mai costisitoare). Funcționează Centrul Anti-Corupție finanțat de către PNUD. Asociația Advocaților din SUA (American Bar Association) a organizat un training a judecătorilor din Georgia de mai multe etape. În rezultat 80% din judecători nu au trecut testările și mulți au fost eliberați din funcții. Drept rezultat, cota economiei subterane în Georgia se diminuează în decursul ultimilor 2-3 ani.

Guvernul nu poate rezolva această problemă singur. În orice țară trebuie să se instaleze un fel de echilibru între stat și societatea civică. În țările în care statul este mai puternic decât societatea adesea se instaurează o dictatură, combaterea corupției se

transformă într-o declarație formală. Legislația care permite combaterea corupției se adoptă într-un mod formal, și efectiv nu lucrează. În țările în care societatea civică este mai puternică decât statul se poate crea o situație când sub lozincă combaterii corupției se combat adversarii politici, guvernul este mereu învinuit în corupție și se impune demisia frecventă a guvernelor fără de a le susține și a oferi posibilități de a combate acest fenomen. Un caz aparte este situația când societatea tolerează fenomenul corupției. Adică formal fiecare membru al societății în parte condamnă acest fenomen. Când însă apare necesitatea de a manifesta practic poziția civică față de un act corupt concret, cetățenii se retrag, neavând încredere în succes.

Gradul de maturitate a unei societăți civice depinde de o serie de factori obiectivi și subiectivi: deprinderea unor tradiții democratice, cultura, educația, psihologia, spiritul de demnitate națională, situația social-politică în țară, istoria țării. Există numeroase cazuri când un abuz de putere este tratat drept o „normă” etică sau culturală. Este dificil de a aștepta un grad înalt de conștientizare a puterii sale de la o societate care a fost supusă represunilor politice, sau de alt gen. Această situație este caracteristică statelor autocrate, în care lipsesc deprinderile de autoorganizare publică, bazate pe legăturile orizontale de credibilitate reciprocă și solidaritate, în care pentru lung timp a existat o ierarhie birocratică de normative, o preponderență de relații verticale de dominare-subordonare, tutelare-dependență. În țările în care în decursul multor ani un stat puternic a dominat asupra unei economii slabe, iar societatea civică a manifestat relativ puțină activitate politică și organizațională, unde a dominat autoritatea unui singur partid, sau cult al personalității, și corupția a fost o formă de supraviețuire, unde identitatea etică și religioasă a societății a fost distrusă, corupția înfruntă mult mai ușor rezistența slabă a societății civice nou formate.

Formarea unei societăți civice integre este un proces continuu și absolut necesar. În țările democrației dezvoltate acest proces a durat sute de ani. El presupune desfășurarea unui proces educativ de durată îndelungată. În acest context un rol deosebit îl pot juca organizațiile non-guvernamentale (ONG). Anume ONG-urile pot forma un careva grad de organizare la nivelul de jos, aduna societatea în jurul său și contribui la formarea unei poziții civice prompte referitoare valorile etice, democrație, precum și atitudinii față de corupție. În această vedere ONG-urile trebuie să fie complet independente de organele de stat. La Întrunirea a doua anuală anti-corupție din Istanbul, 1999, organizată de OCDE s-a menționat că este important ce fel de ONG iau parte la realizarea programelor anti-corupție. A apărut noțiunea de ONG organizate de guvern (Government Organized NGO - GO NGO). Este vorba de acele cazuri când demnitarii de stat organizează așa numitele ONG-uri, care, de fapt, rămân sub controlul neformal de stat. Astfel de ONG-uri nu se vor bucura de succes în realizarea programelor anti-corupție.

Mișcarea de combatere a corupției poate fi realizată prin multe planuri²⁵:

- *Umanitar*, întrucât corupția strangulează și distorsionează dezvoltarea și conduce la creșterea abuzului drepturilor omului;
- *Democratic*, deoarece corupția sta în calea democrației;
- *Etic*, deoarece corupția împiedică funcționarea integră a societății;
- *Practic*, întrucât corupția distorsionează sistemul de piață și privează societatea de beneficiile sistemului de piață.

²⁵ Asociația Română pentru transparență, 1999

Măsurile de combatere a corupției întreprinse de ONG-uri *pot fi grupate în patru blocuri: investigații, relații cu statul, relații cu societate civică, colaborarea cu alte instituții.*

Investigații:

- Studierea fenomenului corupției: geneza, cauzele, formele principale, specificului țării
- Efectuarea sondajelor sociologice care ar evalua nivelul de corupție în țară din punct de vedere al cererii și ofertei
- Studierea legăturilor corupție și economie tenebră

Relații cu statul:

- Asigurarea transparenței diferitor sectoare a vieții publice, inclusiv cea politică (transparența finanțării partidelor politice);
- Monitorizarea independentă a procedurilor de privatizare a obiectelor de importanță strategică;
- Expertiza proiectelor legislative;
- Monitorizarea alegerilor;
- Elaborarea propunerilor referitoare la eficientizarea principiilor achizițiilor de stat;
- Exercițarea presiunii asupra guvernului de a adopta programe de combatere a corupției eficiente;

Relații cu societate civică

- Asigurarea accesului publicului la informația privind efectele generale de corupție prin utilizarea surselor de mass-media;
- Crearea paginilor-web pe Internet de uz public referitoare la corupție;
- Elaborarea unor programe educative pentru școli și lecții publice orientate spre reducerea toleranței publice față de corupție;
- Organizarea unor seminare de instruire profesională în sprijinul jurnalismului investigativ, antrenarea jurnaliștilor în promovarea unui mod echilibrat de raportare, introducerea codului de conduită a jurnaliștilor;
- Promovarea unor campanii de educare publică referitor la drepturile cetățenilor și obligațiunile funcționarilor publici;
- Editarea de publicații (buletine informative, studii, rapoarte de cercetare).

Colaborarea cu alte instituții

- Concilierea, dialogului între societatea civilă, sectorul privat și stat referitor la combaterea corupției;
- Coordonarea eforturilor organizațiilor și instituțiilor de educație, religioase și mass-media în campania anti-corupție;

- Participarea la programe naționale și internaționale care încurajează adoptarea și aplicarea standardelor de integritate și etica a serviciului public;
- Colaborarea cu instituții publice și private, cu organizații similare, naționale și internaționale, prin oferirea de consultanță specializată și angajarea în programe de cooperare și parteneriat;
- Efectuarea schimbului de informație cu alte țări referitor la experiența de combatere a corupției;
- Cooperarea cu instituțiile religioase în lucrul de educație pentru dezvoltarea unei societăți integre și etice.

Țările nu pot face aceasta singure. Organizațiile internaționale nu pot face aceasta singure. Aceasta a fost concluzia Întrunirii II Anti-Corupție din Istanbul, precum și a Conferinței Internaționale IX pentru Combaterea Corupției din Durban (Africa de Sud), 1999. Combaterea corupției într-o țară în tranziție este aproape imposibilă – prea puternică este rezistența birocratică. Chiar dacă în țară se manifestă o dorință puternică de a constrânge acest fenomen, lipsa de experiență practică, informația și resurse financiare practic reduce această intenție la zero. Organizațiile și proiectele internaționale (OCDE, Consiliul Europei, Națiunile Unite, Uniunea Europeană, Banca Mondială, USAID, TACIS, etc.) având cadre experimentate, informație, surse financiare nu pot combate corupția într-o țară străină până în această țară nu se manifestă o dorință din interior. De aceea problema poate fi soluționată doar într-o colaborare intensă dintre țările în tranziție și organizațiile internaționale. Pe lângă asistența tehnică aceste organizații pot include oferirea celor mai bune practice din alte programe similare și coordonarea programelor de combatere a corupției, organizarea activităților regionale în acest domeniu, coordonarea lucrului de definire a sferelor cele mai corupte la care este necesar de a axa atenția, asistență în elaborarea strategiilor anti-corupție în țări aparte.

Concluzii: Calitatea guvernării este afectată într-un mod absolut negativ de corupție. Corupția frânează dezvoltarea economică, politică, democratică, socială și ecologică a țării. Acest fenomen persistă în orice stat, dar se manifestă mai puternic acolo unde pentru perioade îndelungate a fost stabilit un sistem autocrat, a lipsit democrația, unde societatea civică este slab dezvoltată și organizată. Combaterea corupției este posibilă doar ca rezultat al unui echilibru de durată îndelungată între stat și societate. Combaterea corupției într-o țară în tranziție luată aparte este dificilă. Este necesar suportul informațional și financiar din partea unor țări democratice dezvoltate, precum și a organizațiilor internaționale. Forurile internaționale de combatere a corupției concluzionează că problema nominalizată este problema – cheie a unei dezvoltări durabile, de aceea suportul țărilor în tranziție trebuie acordat în primul rând aceloră, care manifestă o dorință reală și au obținut careva rezultate practice în combaterea acestui fenomen.

12. REALITĂȚILE POLITICE ALE ANULUI 1999

Anul 1999 a fost turbulent pentru Moldova, când posibil pentru prima dată de la independență în Moldova s-a încercat și s-a făcut reformarea sistemului fiscal, economiei și administrației publice. Surprinzător de suficiente, eforturile curajoase de reformă ale Guvernului Ion Sturza au dus la îmbunătățiri semnificative în domeniul fiscal și în întregime a performanțelor economice în a doua jumătate a anului. Cu toate acestea, ele au generat o criză politică, financiară și economică de proporții spre sfârșitul anului, ce conduc la un viitor sumbru și incert. Anul a început cu criză guvernamentală și se termină în același mod, numai că în niște circumstanțe politice mult mai negative.

Demisia Primului Ministru Ion Ciubuc din 1 februarie 1999 a declanșat o criză adâncă și de durată. Din timpul când a fost desemnat la postul de Prim Ministru în februarie 1997 și pentru al doilea termen în aprilie 1998 (după alegerile parlamentare din martie 1998) el era considerat de către toți ca "om al Președintelui". Alianța pentru Democrație și Reforme, coaliție parlamentară formată după alegerile din 1998 ce era compusă din Convenția Democratică (ce includea preponderent Partidul Renașterii și Concilierii a Ex-Președintelui dl Mircea Snegur și Frontul Popular Creștin Democrat), Blocul pentru o Moldovă Democratică și Prosperă (Mișcare Pro-Prezidențială condusă de dl Dumitru Diacov, Președintele Parlamentului) și Partidul Forțelor Democratice (cu dl Valeriu Matei ca lider), niciodată nu l-a considerat pe dl Ion Ciubuc ca pe un reprezentant, dar mai degrabă ca pe o „creație” a dl Petru Lucinschi. dl Ion Ciubuc a fost acceptat de către partenerii de coaliție în 1998 dându-și seama că nu au posibilitatea să înainteze un candidat serios și comun și drept unica modalitate de a evita tensiunile cu Președintele. Însă după acceptarea sa, Ciubuc a fost supus atacurilor din partea criticilor săi, care îl învinuiau de incompetență, inconsistență și o servilitate față de Președinte.

Criza financiară din Rusia din august 1998, a cauzat o puternică lovitură pentru sistemul financiar moldovean și economie, făcându-l pe dl Ion Ciubuc mult mai vulnerabil. În final însăși Președintele s-a distanțat în ceea ce privește susținerea dl Ciubuc, dându-și seama că trebuia să-l schimbe pentru ași consolida propria poziție.

Demisia dl Ciubuc nu a produs nici o surpriză în cercurile politice, fiind deja de mult așteptată, dar nici scrisoarea lui de demisie ce blama „algoritmul” (formula cantitativă de distribuire a responsabilităților în cabinetul agreat de partenerii din Coaliție) pentru performanța joasă a Guvernului său. În acel moment în aparență toți credeau că această scrisoare a fost inspirată de însăși Președintele.

Fără să consulte majoritatea parlamentară (procedură prevăzută în Art. 82,1 din Constituția Moldovei), pe 5 februarie 1998 Președintele l-a desemnat pe dl Serafim Urecheanu, Primarul general al capitalei orașului Chișinău, drept candidat la postul de Prim – Ministru. În principiu era aceeași formulă ca și în cazul dl Ion Ciubuc în aprilie 1998; presupusul „tehnocrat” (popular în același timp), apolitic și o figură fără de partid.

Diferența esențială în acest caz a fost că dl Urecheanu nu era „omul Președintelui”, dar reprezenta potențialul rival pentru alegerile prezidențiale din anul 2000. Erau informații că dl Lucinschi dorea să-l distrugă pe dl Urecheanu politicște și să facă din el un țap ispășitor pentru dificultățile țării. Probabil Președintele aștepta coaliția să-l accepte pe Urecheanu așa cum a procedat un an în urmă cu dl Ciubuc.

Acesta nu s-a întâmplat totuși. Refuzul categoric al dlui Urecheanu de a accepta principiul „algoritmului”, fiind determinat să vină propria echipă de la oficiul Primăriei, precum și lipsa

· V. Solonari - politolog, unul din autorii și promotorii programului Guvernului I. Sturza

unor programe economice sau de alt gen nu au făcut posibil realizarea unui acord cu Coaliția. El și-a retras candidatura la scurt timp după aceasta.

Pe 17 februarie, Președintele a participat la întrunirea Coaliției propunându-le să-și aleagă propriul candidat, promițând să-l desemneze. Aceasta a produs noi convalescențe în interiorul Alianței ce suferea de diviziuni interne. Principala problemă era în interiorul Convenției Democratice, și dificila alianță a Partidului de Centru Dreapta a dlui Snegur cu extrema dreaptă, sincer pro – România, pro – unificare Frontul Popular (având ca lider pe dl Iurie Roșca). Formată după alegerile Prezidențiale din 1996 pe durată a căror Frontul Popular a susținut miza dlui Snegur în încercarea lui de a fi reales, această alianță a început să dea semne de destrămare imediat după scrutinul Parlamentar din 1998. Erau mai multe motive pentru acesta, cel mai evident fiind probabil rivalitățile personale dintre dl I. Roșca, Vice-președintele Convenției și a dlui N. Andronic, adjunct în partidul dlui Snegur.

Dl I. Roșca era cel ce-l sfătuia pe dl Snegur să accepte cererea dlui Diacov de a fi ales Președinte al Parlamentului ca o condiție a formării coaliției cu Convenția Democratică (în schimb, Convenției Democratice ia fost promis postul de Prim - Ministru). În primul rând rivalitatea a fost responsabilă pentru succesul Președintelui în forțarea coaliției să-l accepte pe dl Ciubuc la postul de Prim-ministru în Aprilie 1998. De data aceasta, dl M. Snegur și dl N. Andronic au decis să facă presiuni cu candidatura dlui Andronic pentru postul de Prim-ministru, dar dl I. Roșca încă o dată a refuzat să se conformeze. Reproșurile învinuitoare dintre cele două fracțiuni ale Convenției Democratice au dus la destrămarea lor, lăsând Frontul Popular cu 9 mandate și dl Snegur cu 17 (Convenția Democratică a fost atunci reconstituită sub conducerea dlui Snegur). În curând, dl Roșca a propus să nominalizeze ca un candidat comun la postul de Prim Ministru pe dl Sturza, Vice Prim - Ministru și ministru al economiei și reformelor din guvernul dlui Ciubuc, un reformator, lider și reprezentant de la BMDP. Deși dl Sturza recent fusese aspru criticat de către Front, pentru susținerea unui program „anti-social” de austeritate.

Această turnură neașteptată a evenimentelor a produs un fel de euforie în cercurile politice și speranțe într-o eră nouă a reformelor ce au fost cu mult întârziate, însă această euforie nu a durat mult. Imediat după aceasta, propunerea a fost susținută de către Coaliție (chiar și partidul dlui Snegur a cedat, cerând postul de Vice Prim - Ministru pentru dl Andronic). Frontul Popular a început să ceară un preț foarte înalt pentru oferta generoasă făcută BMDP. În esență ei au cerut: a) excluderea dlui Andronic din cabinet; b) două posturi ministeriale adiționale, cel al Ministrului de Finanțe și cel al Ministrului de Stat. Primul a fost inacceptabil pentru că aceasta ar fi dus la destrămarea Coaliției, forțând partidul lui dl Snegur să-o părăsească. Al doilea a fost refuzat și întors de însăși Prim - Ministru pentru că el a considerat (pe bună dreptate) că Frontul Popular nu a avut candidaturi bune pentru așa posturi importante. După negocieri îndelungate și istovitoare cu Frontul Popular, dar fără succes, Coaliția în sfârșit a primit guvernul lui Sturza, la 12 martie cu o majoritate. Al 52-lea vot (Curtea Constituțională anterior luase o decizie că majoritatea deputaților aleși – 101, e de - 52 și nu 51 de deputați; ceea ce în timpul primei încercări de a vota guvernul dlui Sturza 51 de voturi au fost date în favoarea sa, și Curtea constituțională a hotărât că aceasta a fost neconstituțional) a aparținut dlui Ilie Ilașcu, deputat din Partidul dlui Matei care e prizonier a regimului transnistrean din 1992. Desigur el a votat prin „corespondență”, votul său fiind transmis prin contrabandă din penitenciar.

Curtea Constituțională, considerând subiectul drept neconstituțional, a refuzat să examineze spunând ca a fost „o chestiune internă a Parlamentului”. În așa mod guvernul a dat jurământul la 13 martie, 1999.

Circumstanțele în care a derulat acest eveniment s-au dovedit a fi nefavorabile pentru viitorul Guvernului. Totuși, ceea ce a surprins mulți observatori, Guvernul obținea succese în multe aspecte. În luna mai, cursul de schimb valutar a început să se stabilizeze, FMI și Banca Mondială a reluat finanțarea țării și începând cu iunie, 1999 situația economică a început să se

amelioreze treptat. O mare parte din merite s-au datorat efortului energic al guvernului de reformă structurală în conformitate cu acordul cu FMI și BM, votate de către Parlament la sfârșitul lui 1998. Specificul reformei consta într-un buget foarte restrâns, auster, reforma sistemului de pensionare, inclusiv ridicând vârsta de pensionare, și privatizarea.

Alegerile locale din 23 mai, 1999 au eșuat să producă schimbări serioase în balanța de forțe politice în țară. În esență, toate partidele și-au confirmat rezultatele alegerilor parlamentare din 1998: Comuniștii pe primul loc fără de a mari cota lor de voturi (aproximativ 30%), BDPM pe locul al doilea, Convenția Democratică – al treilea loc și Partidul Forțelor Democratice și Frontul Popular împărțind locurile al-patrulea și al-cincilea. Nici încăpățânarea opoziției de stânga a comuniștilor, nici campania populistă a “mâinilor curate” a Frontiștilor, care au acuzat de corupție pe toți în afară de sine, nu au produs careva modificări tangibile. Electoratul părea să susțină politicile reformiste ale Coaliției.

Cu părere de rău, aproximativ în același timp, un nou val de tensiune a apărut între Președinte și Parlament, îndeosebi Coaliția de guvernământ. La 22 martie Președintele a semnat Decretul N930-II chemând un referendum consultativ, care urma să aibă loc la 23 mai ziua alegerilor locale. Electoratul trebuia să răspundă “da” sau “nu” la următoarea întrebare: “Susțineți schimbările din Constituție pentru a introduce sistemul prezidențial de guvernare în Republica Moldova, unde președintele va fi responsabil pentru formarea și conducerea guvernului, precum și de rezultatele guvernării în țară ?”

În curând după aceasta practic toate partidele s-au declarat contra acestei propuneri, chiar și BMDP pro-prezidențial fără dorință și neclar a optat în favoare. Totuși, din cauza că partidele se luptau între ele la alegeri, Președintele a “avut mâinile libere” utilizând timpul acordat lui fără de plată la TV (toate partidele au trebuit să plătească pentru publicitate) ca să-și expună poziția publicului.

În rezultat, 58,3% ale electoratului au participat la referendum, 55,3% au votat pentru, 30,85% contra și 13,8% de buletine au fost declarate nevalabile. Ținând cont de faptul că Articolul 168.1 al Codului Electoral, când un proiect de lege constituțională este supusă unui referendum, pentru aprobarea acestuia se cere o majoritate de 50% *din toți alegătorii cu drept de vot* plus un vot, și la 23 mai numai aproximativ 32,3 % din numărul acestora au votat pentru, acest rezultat putea fi considerat cu greu a fi o aprobare a ideii Președintelui de reformă constituțională.

Cu toate acestea la 5 iulie Comisia Electorală Centrală a validat rezultatele referendumului consultativ (în conformitate cu Art. 171 al Codului Electoral, Comisia Electorală Centrală *putea* dar nu era obligată să declare referendumul nevalabil în cazul în care au participat mai puțin de 3/5 din electorat). La 15 iunie Curtea Constituțională a confirmat decizia, prin aceasta deschizând ușa pentru alte experimente constituționale pe viitor.

La 1 iulie Președintele a semnat Decretul N 1070-II formând Comisia Națională, cerându-i să elaboreze în timp de o luna proiectul de Lege cu privire la modificările Constituției pentru stabilirea sistemului prezidențial de guvernământ. Decretul presupunea, că proiectul va fi trimis pentru sondarea opiniei la instituțiile naționale și internaționale și că, primind aceste opinii, Comisia va finaliza proiectul într-o perioadă de 15 zile, luând în considerație propunerile, precum și acele care trebuiau prezentate în cadrul dezbatelor publice. Acestea la rândul său vor fi transmise Președintelui pentru a stabili procedura de adoptare a legii, în conformitate cu Constituția și Codul Electoral.

Pentru a implementa această indicație, Comisia Națională a pregătit și a publicat la începutul lui august proiectul legii despre modificările Constituției. Acest proiect efectiv subordona Guvernul Președintelui, făcându-l ultimativ și „supraveghetor” al judecătorilor și

procuraturilor. Rolul Parlamentului trebuia să fie restrâns semnificativ, plasându-l efectiv sub controlul executivului.

Acest proiect de lege a provocat o reacție furioasă, și chiar reprezentanții pro-prezidențiali a BMDP ai dlui Diacov l-au criticat sever. Astfel ruptura între această formațiune și Președinte, și conflictul dintre Președinție și Legislativ, care a demarat odată cu chemarea de către Președinte la referendumul consultativ, s-a aprofundat.

La 6 August acest proiect a fost trimis pentru examinare la Comisia din Veneția – o instituție independentă de experți juriști, afiliată Consiliului Europei (dl Lucinschi a promis să colaboreze cu Comisia din Veneția în timpul vizitei oficiale la Strasbourg în iunie). Proiectul opiniei Comisiei a fost pregătit în septembrie, dar fără mirare rezultatul a fost negativ. Îngrijorat de o posibilă publicitate, Comisia Națională a început să revadă unele din propunerile sale pentru a obține o opinie favorabilă de la Comisia din Veneția, dar aceasta nu a avut sorți de izbândă.

Comisia din Veneția a fost suspendată de către Asambleea Parlamentară a Consiliului Europei din același motiv, și luând în considerație faptul că opiniile preliminare au fost strict negative, predispoziția Asambleii a început să se miște prompt contra reformei constituționale în Moldova așa cum era prevăzut de Președinte. În timpul vizitei Raportorilor Comisiei de Supraveghere în Moldova, la începutul lui noiembrie, această evaluare negativă a fost expusă direct Președintelui Lucinschi, deși într-o formă mai voalată, dar destul de clară publicului în ansamblu. La întrunirea din 15 noiembrie, Comitetul de Supraveghere a adoptat „nota informativă referitor la vizita Observatorilor în Republica Moldova (2-3 noiembrie)”, în acest document a fost făcută referirea la lucrul Comisiei din Veneția cu privire la problema constituțională în Moldova, care a accentuat că proiectul Comisiei Naționale *„mai include un număr de elemente care nu-s compatibile cu principiul separării puterilor și care nu permit să se concluzioneze că proiectul este compatibil cu standardele democratice Europene”*.

În acest context trebuie de adăugat că, Comisia Națională a respins propunerea Comisiei de la Veneția de a servi drept mediator între Comisie și Parlamentul Moldovei motivându-se că s-a găsit deja o formulă de compromis, care ar permite consolidarea competențelor Executivului și stabilitatea politică în cadrul standardelor democratice Europene.

Între timp, la trei noiembrie Curtea Constituțională a Moldovei după ce a examinat Constituția Moldovei, la cererea a doi deputați din coaliția de guvernământ, în ceea ce privește procedurile adecvate care trebuiesc urmate în cazul revizuirii eventuale a Constituției, a decis că doar Parlamentul are dreptul să modifice Constituția. Există două căi de realizare a acestui obiectiv, fie prin votarea în favoarea acesteia de o majoritate de două treimi după prezentarea proiectului la expirarea a șase luni însoțită de Acordul Curții Constituționale, sau prin organizarea unui referendum constituțional în baza aceleiași proceduri.

Această decizie istorică a Curții Constituționale a redus posibilitatea Președintelui Lucinschi de a implementa oricare reformă constituțională în viziunea sa; cu toate acestea dlui a dat de înțeles că va urma promovarea acestei idei și va „cere” Parlamentului desfășurarea unui asemenea referendum. În acest scop el a organizat în toată țara o campanie de colectare a semnăturilor pe petiția care urmează a fi prezentată Parlamentului și care va cere desfășurarea acestui referendum – chiar înainte de a publica proiectul și de a se face cunoscută opinia Curții Constituționale! Pentru susținerea acestei acțiuni se organizează un nou partid „Republica”.

Deoarece dl Lucinschi a înțeles că s-a pomenit într-o izolare politică, el a decis să-și schimbe aliații și să încerce să fragmenteze și să discrediteze oponentii săi politici. Instrumentul său principal în acest scop a fost generalul Alexei, Șef al Departamentului de Combatere a Corupției și a Crimei Organizate din cadrul Ministerului de Interne. Acest Departament a fost format de către dl Lucinschi de îndată ce a fost ales Președinte. Inițial el a fost organizat ca o structură aflată sub patronajul Președintelui, dar Curtea Constituțională a spus că aceasta e

neconstituțional. Urmând această decizie Departamentul a început să funcționeze în cadrul Ministerului de Interne.

Ca rezultat generalul Alexei s-a dovedit a fi foarte inefficient în combaterea corupției și a crimei organizate, dar foarte eficient în discreditarea oponenților Președintelui. Practic toate dosarele pregătite și aduse de el la Procuratură și la Judecată au eșuat, dar el nici o dată nu a încetat să-i denunțe în public pe oponenții dlui Lucinschi ca fiind legați cu mafia. Cu toate că nu a fost în stare să producă nici o dovadă substanțială și pierzând permanent în judecată procesele de defăimare, el a reușit să deterioreze serios reputația dlui V. Matei, liderul Partidului Forțelor Democratice, care a fost în cele din urmă demis din poziția sa de Vice Președinte al Parlamentului. Este clar de la sine că Frontul Popular și Comuniștii aplaudau acțiunile generalului Alexei.

Deoarece generalul a prezentat un pericol serios pentru funcționarea normală a instituțiilor publice și pentru coaliția de guvernare, la începutul lui septembrie Consiliul Ministerului de Interne l-a eliberat din funcție în baza acuzației de abuz de putere și fraudă (multe cazuri de acest tip au fost demonstrate).

Președintele a luat partea generalului Alexei, învinuind Ministerul de obstrucționare a luptei contra corupției. Acesta a tensionat și mai tare situația. Din acel moment Președintele a început să folosească mas-media rusească (TV și ziarele publicate în Rusia, care încă sunt populare și au influență în Moldova, dar care se știe că sunt corupte și fără scrupule) pentru ași discredita oponenții politici acuzându-i de legături cu mafia.

Până la sfârșitul sesiei de vară totuși Parlamentul în pofida câtorva dificultăți, a susținut măsurile Guvernului Sturza, ceea ce a dat posibilitate țării să se miște înainte pe cale reformelor și de aceea primind ajutor de peste hotare regulat, în condiții mai bune decât ratele de piață. Începând cu septembrie Coaliția pierdea majoritatea necesară pentru a susține guvernul. Măsurile cele mai urgente care trebuiau aprobate de către Parlament erau cele de privatizare a fabricilor de vinificație, industria tutunului, amendamentele la bugetul anului 1999 și adoptarea bugetului 2000. Comuniștii, frontiștii și Președintele blocau aceste măsuri astfel forțând Guvernul să demisioneze.

La 4 noiembrie, Prim-ministru Sturza a prezentat programul său de măsuri politice necesare pentru depășirea crizei și asigurarea dezvoltării economice a țării. El a prezentat realizările Guvernului său, a evidențiat perspectivele și opțiunile pentru dezvoltarea pe viitor și a atras atenția la riscurile legate de demisia Guvernului în acel moment. La sfârșitul cuvântării el a declarat: „eu nu voi participa la această lovitură de stat”.

Imediat după această ședință comuniștii și frontiștii au început să colecteze semnături pentru moțiunea de cenzură. În următoarea zi, la 5 noiembrie 1999, Președintele Lucinschi i-a adunat pe comuniști în oficiul său și i-a grăbit să meargă înainte cu moțiunea lor. Ea a fost prezentată în aceeași zi. În timpul conferinței de presă care a avut loc la 8 noiembrie în ajunul votării moțiunii, Președintele Lucinschi a spus că el ar vota contra Guvernului dacă ar fi deputat, având drept motiv „neglijarea sectorului real” (o aluzie la faptul că guvernul a oprit amestecul în activitatea de zi cu zi a întreprinderilor de stat).

La 9 noiembrie, la expirarea perioadei de trei zile după prezentarea moțiunii de cenzură în conformitate cu Constituția, Guvernul lui Ion Sturza a fost demis cu votul a 58 de deputați din 101. Cei ce au votat în favoarea moțiunii de cenzură erau comuniștii, frontiștii și așa numiții „independenți”, care s-au separat de la partidele Coaliției.

Imediat după aceea a fost anunțată o nouă majoritate - cea a comuniștilor, frontiștilor și a independenților. Este greu de a înțelege cum această coaliție imposibilă a extremei de dreapta și a celei de stânga ar putea funcționa, luând în considerație incompatibilitatea complectă a

programelor și a ideologiilor acestora. Cu toate acestea Președintele era optimist în speranța creării unui guvern nou în decurs de o săptămână. La 11 noiembrie, Președintele l-a desemnat pe dl Valeriu Bobuțac, Ambasadorul Moldovei la Moscova, ca Prim-ministru indicându-i să formeze un nou Guvern. Bobuțac a fost Ministru de comerț în Guvernele lui Druc și Muravski (1990-1992), precum și Ministru al Economiei în Guvernul Sangheli (1994-1996), el cu greu ar putea fi considerat ca un reformator convins și „un sânge nou”.

La 22 noiembrie, Guvernul lui Bobuțac și programa lui au fost puse la vot în Parlament dar nu a fost validat (pentru au votat 48 din 101 deputați). Aceasta s-a datorat retragerii în ultimul minut a suportului Frontului Popular, motivând aceasta prin „suspiciuni” că unii din miniștrii propuși „ar putea fi ” corupți.

La 2 decembrie dl Lucinschi a desemnat pe V. Voronin, Prim Secretar al Partidului Comunistilor drept candidat la postul de Prim Ministru, dar acesta de asemenea a suferit eșec primind tot 48 de voturi la 7 decembrie.

La momentul când acest text a fost scris nu este clar de loc dacă Guvernul nou va fi format sau țara va avea alegeri anticipate la iarnă, în circumstanțe extrem de nefavorabile. Ce e clar cu certitudine e că viitorul imediat este sumbru.

FMI și Banca Mondială au anunțat deja suspendarea finanțării Moldovei, investitorii părăsesc țara (ex. acei care numai ce au anunțat interesul lor de a cumpăra rețeaua de distribuție electrică din Moldova), încrederea scade și prețurile cresc. Finanțarea externă este vital necesară pentru supraviețuirea țării, dar FMI și Banca Mondială au dat clar de înțeles că ei nu vor relua până nu va fi stabilit Guvernul nou, va arăta de ce este capabil, ceea ce va dura mult timp. Bugetul pentru anul următor trebuie revăzut pentru a-l face mai comensurabil cu resursele ce se diminuează.

Guvernul lui Sturza a fost probabil unicul Guvern din perioada independenței Moldovei, care a promovat sincer și cu vigoare reforme economice de piață veritabile și a implementat o strategie pro Europeană. Spre surprinderea multora a ajuns la careva rezultate pozitive și concrete.

Printre altele aceasta demonstrează că formele veritabile de piață ar putea aduce în Moldova o îmbunătățire concretă a standardelor de viață a populației urbane și rurale într-o perioadă relativ scurtă. În același timp ele au creat, s-ar putea spera, niște momente prielnice pentru forțele democratice și reformiste în viitorul apropiat.

13. CRIZĂ ECONOMICĂ SAU CRIZĂ DE GUVERNARE?

Criza de guvernare este incapacitatea continuă a structurilor de stat, formate pe căi constituționale, de a face față așteptărilor cetățenilor, pierderea încrederii cetățenilor în posibilitatea soluționării problemelor societății prin participarea lor la formarea structurilor de stat prin intermediul alegerilor.

Anul 1989 poate fi considerat drept an de început al schimbărilor ireversibile în societate care au adus la transformarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) într-un stat independent. Totodată, este evident contrastul dramatic dintre așteptările majorității populației de pe atunci și realitatea pe care o avem peste zece ani. Cel mai frecvent se vorbește de criza economică. Totodată, desfășurarea alegerilor periodice, în primul rând celor parlamentare și prezidențiale, nu aduce la schimbări pozitive în perioada inter-electorală. Cuvintele "Cu bunele intenții este pavată calea spre Iad" descriu perfect ciclurile vieții politice din Moldova. Din 1994 societatea trece printr-un non-stop electoral caracterizat prin confruntări politice violente. Schimbarea Guvernelor are loc tot mai frecvent. În asemenea circumstanțe devine tot mai evident că în Moldova se confruntă și cu criza de guvernare. Distanța de zece ani este suficientă pentru a face o analiză a proceselor de ordin politic, economic, social, depășind riscul de a confunda schimbările de scurtă durată cu tendințele generale.

S-o începem de la început.

Prima experiență de democrație

Uniunea Sovietică nici după 70 de ani de existență nu constituia ceva omogen. Se poate de afirmat că cele cincisprezece foste republici unionale puteau fi aranjate într-un șir descrescător conform gradului lor de pregătire pentru a deveni state independente, apte de a se autoguverna, prin intermediul mecanismelor statului de drept. Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești îi putea fi atribuit un loc cam pe la mijlocul acestui șir.

Republicile Baltice primele au dat naștere "Fronturilor Populare", care conștient s-au plasat în opoziție atât față de organizațiile republicane ale PCUS, cât și față de ideologia comunistă în ansamblu, și au început să folosească fiecare moment de slăbiciune a puterii centrale de la Moscova pentru sporirea gradului de independență. Noile forțe politice în Țările Baltice primele au conștientizat importanța aspectului economic pentru independența politică și au lansat ideea de autogestiune în domeniul economic. Potențialul intelectual al societății, depășind nivelul problemelor de ordin lingvistic, s-a concentrat asupra întregului set de probleme legate de restabilirea statalității lor în condițiile extrem de complicate de destrămare a Uniunii Sovietice. Se cere de remarcat, că în țările Baltice au fost evitate majoritatea problemelor cu care se confruntă astăzi Moldova. În pofida provocărilor și susținerii din exterior a separatismului acest pericol a fost depășit. Reformele economice au dat roade nu numai pentru funcționarii corupți, ci și pentru societate în ansamblu. Țările Baltice sunt tratate în calitate de претенденти reali în componența Uniunii Europene, NATO.

Cu toate că Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM) a ajuns în componența URSS conform unui scenariu similar cu cel al balticilor, atitudinea față de URSS, ideologia comunistă, trecutul istoric și, respectiv, viziunea asupra viitorului, în rândurile populației era cu totul alta. În societatea moldovenească procesele politice de după 1985 au demarat mai mult copiind mecanic cele din republicile Baltice. În primul rând, în Moldova nu exista un suport masiv și conștient al ideii de independență statală. Populația era foarte eterogenă privind atitudinea față de trecutul istoric (aflarea Basarabiei în componența României, pactul Molotov-

O. Nantoi - politolog, președinte al Partidului Social-Democrat din Moldova, în opoziție față de autorități de la mijlocul anilor '80

Ribbentrop, etc.), iar în centrele industriale de pe malul stâng al Nistrului atitudinea față de perspectiva transformării Moldovei într-un stat independent era chiar agresivă.

Principală forță politică nouă, Frontul Popular din Moldova, de la bun început nu a întrunit calitățile necesare pentru a deveni o forță motrice a procesului de transformare a RSSM într-un stat independent și nici nu-și punea conștient un asemenea scop. Pentru el era caracteristică abordarea simplistă a problemelor ce țineau de "renașterea națională" care, la rândul lor, se reduceau doar la aspectul lingvistic. În vara anului 1989 organizația republicană a PCUS a pierdut orice inițiativă și se afla într-un impas evident. Frontul Popular, însă, s-a dovedit a fi inapt de a prelua definitiv inițiativa politică și la unul din mitinguri a fost lansat apelul către Mihail Gorbaciov ca în schimbul unui "comunist rău", prim-secretarul Semion Grosu, să fie trimis în Moldova Petru Lucinschi în calitate deja de "comunist bun". Ulterior, un rol deosebit de nefast pentru evoluția proceselor politice din Moldova a jucat abordarea populistă de adepții Frontului Popular a ideii de unire politică a Republicii Moldova cu România. În realitate aceasta a contribuit doar la amplificarea manifestărilor de separatism în Sudul și Estul Moldovei, la aprofundarea scindării societății conform criteriului etnic și a pregătit terenul pentru revanșa politică ulterioară (1992-1998) a forțelor și persoanelor politice provenite din partidul comunist. Liderii Frontului Popular, nefiind în stare să conștientizeze importanța aspectului economic, nu au atras în activitatea acestei formațiuni politice economiști, capabili să propună soluții pragmatice pentru complexul de probleme ce țineau de trecerea la economia de piață și consolidarea fundamentului economic al noului stat.

Primele alegeri democratice din februarie-martie 1990 în Sovietul Suprem (ulterior - Parlament) al RSSM și evenimentele ce au urmat au demonstrat că societatea moldovenească de-abia a început să însușească din mers noțiuni elementare din domeniul democrației politice. Cele 380 de locuri din Sovietul Suprem s-au repartizat în modul următor. Doar o treime din ele au revenit reprezentanților Frontului Popular. Celelalte două treimi de locuri în Parlament au fost ocupate de conducătorii întreprinderilor agricole (colhozuri și sovhozuri) și de deputații "rusofoni", aleși preponderent în centrele industriale ale Moldovei. Circumscripțiile din Bender și de pe malul stâng al Nistrului erau reprezentate de 64 de deputați.

Doar în prima fază de activitate a acestui organ legislativ în el a existat o majoritate clară (circa 2/3), formată, însă, pe criteriu etnic. Atâta timp cât a durat euforia de "suveranizare" au fost votate Declarația cu privire la suveranitate din 23 iunie 1990, simbolică noului stat, primul Guvern în frunte cu Mircea Druc. Însă, imediat după aceasta fază "național-emoțională" s-a consumat și primul Parlament a intrat într-un proces continuu de scindări și regroupări permanente. Acest proces a fost condiționat de interesele corporative ale unora din deputați, atitudinea lor diferită față de procesul de destrămare a URSS, implicarea mai multor deputați în procesul de formare a noilor partide, etc. Cu toate că mandatul Parlamentului expira în 1995, spre toamna anului 1993 el era fărâmițat deja în opt "cluburi" de deputați. Aproape o jumătate din ei nici nu participau la ședințe și, respectiv, organul legislativ al țării în care cetățenii au investit speranțele sale a devenit totalmente paralizat. Doar sub influența evenimentelor politice de la Moscova din octombrie 1993 (dizolvarea forțată a Sovietului Suprem de către Boris Elțin) deputații au fost în stare să voteze Legea cu privire la alegeri în parlament și au fixat data alegerilor anticipate la 27 februarie 1994.

Se cere de menționat că schimbarea raportului de forțe în acel Parlament pe parcursul duratei mandatului a pus începutul unei "tradiții" de sacrificare a Guvernelor. Primul Guvern în frunte cu Mircea Druc a "căzut" deja în mai 1991. Succesorul lui Valeriu Muravschi a plecat în august 1992 în urma crizei politice provocate de deznodământul tragic al conflictului armat din Transnistria. Sub presiunea clubului de deputați "Viața satului" Președintele Moldovei Mircea Snegur a propus la funcția de prim-ministru pe Andrei Sangheli, - persoană care nici de cum nu se asocia cu lozincile "revoluționare" din 1988-89. Totodată, numirea lui Andrei Sangheli în funcția de prim-ministru a simbolizat pierderea tuturor pozițiilor de către Frontul Popular și revenirea la guvernare a Partidului Comunist sub firma de "agrarieni".

Primul Guvern, primul Program de reformare a economiei

"Calea grea de tranziție la economia de piață se preconizează a fi trecută într-un termen cel mai scurt posibil, de aproximativ 1,5-2 ani." - acesta-i un citat din "Programul de tranziție la economia de piață în R.S.S. Moldova", aprobat în 1990 de Sovietul Suprem al Moldovei. Trecerea la economia de piață urma să fie realizată în patru etape, ultima din ele presupunea "încheierea perioadei de stabilizare". Astăzi este evident că acel Program era irealizabil din mai multe motive. În primul rând în el se conținea o ambiguitate a politicii economice fundamentale - se anunța intenția de a realiza transformările economice radicale pe un teritoriu care constituia o parte mică dintr-un stat unitar cum era URSS. Totodată, în Sovietul Suprem nu exista o susținere conștientă și fermă a reformelor economice și a procesului de "suveranizare" a Moldovei. Primele încercări de a trece de la vorbe la fapte au demonstrat că ele contraveneau, în primul rând, intereselor corporative ale deputaților "agrarieni". După destrămarea majorității "naționale" ei au constituit clubul de deputați "Viața satului". Ulterior, interzicerea activității Partidului Comunist în august 1991 ea adus la idea fondării în octombrie 1991 a Partidului Democrat Agrar din Moldova în calitate de instrument politic de apărare a intereselor sale corporative.

La rândul său, Guvernul în frunte cu Mircea Druc, persoana reprezentativă a Frontului Popular de pe atunci, a comis un șir de greșeli politice grave, care au contribuit la tensionarea spiritelor în Sudul și Estul Republicii Moldova. Manifestările de separatism au ieșit definitiv de sub controlul puterii centrale de la Chișinău și aceasta a constituit încă o cauză a destabilizării situației politice în țară și a lichidării firavelor șanse de consolidare a societății în scopul soluționării problemelor economice. Prin urmare, Guvernul nici nu a dispus de șanse de a promova reforma economică în condițiile stabilității politice, acumulând în paralel competența și experiența necesară. Drept consecință, primul Program de reformare a economiei naționale a rămas doar la nivelul unei declarații de intenții.

Instituirea parlamentarismului și a pluripartidismului în Moldova 1989-1999

În conformitate cu Constituția Republicii Moldova, adoptată în 1994, Parlamentului îi revin atribuții largi (Art. 66). Începând cu anul 1994 alegerile parlamentare au loc conform principiului proporțional pe liste de partide. Prin urmare, partidelor politice le revine un rol extrem de important în viața politică a Moldovei, iar "calitatea" lor într-o măsură decisivă influențează direcția și dinamica proceselor din societate. Începând cu 1989 Moldova trece printr-un proces anevoios, dar firesc de formare a spectrului politic. Pe parcursul acestor ani a fost anunțată constituirea a peste 50 de partide. În majoritatea cazurilor ele nu aveau la baza activității lor doctrine politice clare. Scindările, ambițiile personale, completarea rândurilor în baza criteriului de fidelitate personală față de "lider" au devenit deja tradiționale pentru acest proces. Experiența alegerilor din 1990-98 a demonstrat că deocamdată în spectrul politic domină un grup închistat de persoane care, schimbând mai multe partide pe parcursul acestor ani, aproape că au monopolizat dreptul de a fi prezenți în Parlament. Finanțarea campaniilor electorale are loc prin bani-cash, în campania electorală - 1998 aproape deschis se practica vânzarea-cumpărarea locurilor de pe lista de candidați. Prin urmare, campania electorală devine o etapă în procesul de corupere inevitabilă a puterii. Comportamentul deputaților aleși pe lista de candidați al acestor partide este deseori imprevizibil în raport cu promisiunile electorale. În condițiile unui eventual conflict de interese, poziția deputaților devine un obiect de târg, iar scindarea fracțiunilor, îndeosebi a majorității de guvernare, a devenit o boală cronică. Mesajul electoral, de regulă, se reduce la promisiuni populiste. Îndeosebi aceasta se referă la extremele spectrului politic, Frontul Popular și Partidul Comunist. De exemplu, până în 1996 Statutul Frontului Popular conținea următoare prevedere:

- Scopul fundamental al Mișcării FPCD este să contribuie la eliberarea teritoriilor românești ocupate și la reîntregirea României într-un Stat Național Unitar.

Este semnificativ faptul, că atât idea unirii cu România, cât și cea de construire a comunismului după alegeri au fost decalare de liderii formațiunilor politice respective drept niște "idealuri". În realitate ele constituie niște momeli electorale pentru segmentele respective de alegători.

În activitatea Parlamentelor alese în 1990, 1994 și 1998 există momente comune. În nici unul din ele n-a existat un raport de forțe stabil pe parcursul duratei mandatului. După cum a fost menționat mai sus, în Parlamentul ales în 1990 după depășirea fazei "național-emoțională" a dispărut și majoritatea a căreia îi putea fi atribuită responsabilitatea politică. În următorul Parlament, ales în 1994, Partidul Democrat Agrar (PDAM) deja deținea o majoritate clară (56 de mandate din 104 locuri). Dar aceasta deloc n-a însemnat o guvernare stabilă timp de patru ani în baza platformei lui electorale. Explicația e simplă, - înainte de alegeri acest partid deja avea imaginea unui "partid al puterii". Drept consecință pe lista de candidați al P.D.A.M. s-au adunat persoane pentru care era comun nu "agrariismul" lor, ci dorința de a deveni deputați. PDAM pentru ei a constituit doar un "mijloc de transport" în Parlament. Prin urmare, o dată cu amplasarea lor în fotoliile de deputați a dispărut și unicul factor consolidator. Un rol decisiv în distrugerea majorității din Parlament și a PDAM în ansamblu au jucat alegerile prezidențiale din 1996. Mircea Snegur, Petru Lucinschi, Andrei Sangheli, profitând de posturile lor, iar Vladimir Voronin - de nostalgiile comuniste în sânul "agrarienilor", au sfâșiat fracțiunea parlamentară al acestui partid.

Imediat după alegerile prezidențiale de la 1 decembrie 1996 Guvernul în frunte cu Andrei Sangheli a demisionat și în locul lui același Parlament a votat Guvernul în frunte cu Ion Ciubuc (Ciubuc-1). Schimbarea prim-ministrului și modificările în componența Guvernului nu însemna alegerea unei căi noi de promovare a reformelor, - Parlamentul, ales în 1994, a pierdut calitatea sa de reprezentant al intereselor cetățenilor Moldovei și de suport politic al activității îndreptate spre realizarea promisiunilor electorale. Inițiativa politică a fost preluată de proaspăt alesul în calitate de Președinte a Moldovei Petru Lucinschi. Însă, se cere de remarcat, că atât Mircea Snegur în 1991, cât și Petru Lucinschi în 1996 nu au avut în spatele lor echipe consolidate și competente, care ar fi fost în stare să preia timona puterii executive bazându-se pe platformele lor electorale și capitalul politic în calitate de proaspăt aleși șefi de stat. Prin urmare, calitatea parlamentului ales în 1994 nu ea permis supraviețuirea luptelor politice din 1996. Moldova s-a ales cu un Parlament paralizat, s-a schimbat Guvernul, dar aceasta n-a adus la schimbări pozitive în societate.

Totuși, faptul alegerii deputaților în Parlament pe liste de partid a dat primul efect la următoarele alegeri din 23 martie 1998, - alegătorii Moldovei au pedepsit crunt **denumirea** de Partid Democrat Agrar (o bună parte din persoanele care în 1994 s-au plasat pe lista "agrarienilor", în 1998 au devenit deputați pe listele partidelor "noi"). P.D.A.M. nu a reușit nici să depășească pragul de 4% (3,6%) și a dispărut de pe arena politică. În Moldova a fost creat primul precedent, când noțiunea de **responsabilitate politică** a fost resimțită de politicieni.

Parlamentul format în urma alegerilor din 23 martie 1998 s-a deosebit esențial de cel precedent prin raportul de forțe. În primul rând, nici un concurent electoral n-a reușit să obțină majoritatea absolută în Parlament. Partidul Comunist cu 30% de voturi s-a plasat pe primul loc și a obținut 40 de mandate, ceea ce era insuficient pentru a forma un guvern "monocolor". Formațiunile politice "de dreapta" tot nu au întrunit numărul necesar de mandate pentru guvernare. În urma tratativelor a fost declarată constituirea Alianței pentru Democrație și Reforme (A.D.R.) în baza "anticomunismului" comun pentru părțile-componente și care a format Guvernul de coaliție în frunte cu același Ion Ciubuc (Ciubuc-2). Un rol deosebit în formarea coaliției a revenit "centriștilor" - Blocului pentru o Moldovă Democratică și Prosperă (BMDP) în frunte cu Dumitru Diacov (24 mandate). Acest bloc a fost format prin consolidarea într-o formațiune politică a persoanelor care în 1996 au activat pentru succesul electoral al lui Lucinschi și era compus din mai multe formațiuni destul de amorfe în plan politic. Unicul slogan electoral al BMDP a fost: "Noi suntem echipa lui Lucinschi!". Respectiv, - candidatura lui Ion

Ciubuc pentru funcția de Prim-ministru la acel moment convenea atât șefului statului, cât și BMDP.

Situația s-a schimbat când (februarie 1999) Ion Ciubuc a demisionat (n-a reușit să dirijeze activitatea Guvernului de coaliție), iar Petru Lucinschi n-a reușit să promoveze o altă candidatură. După tentativa nereușită a Președintelui cu candidatura lui Serafim Urecheanu, în calitate de candidatură cu șanse reale a apărut Ion Sturza (în Guvernul Ciubuc-2 a deținut postul de viceprim-ministru, ministru al economiei și reformelor). Prin urmare, inițiativa politică în țară a fost preluată de majoritatea parlamentară (ADR). Formarea cabinetului de miniștri în frunte cu Ion Sturza s-a complicat din cauza retragerii F.P.C.D. (9 mandate) din componența ADR. Acest pas al F.P.C.D., indiferent de motivele invocate, a redus la minimum susținerea Guvernului Ion Sturza în Parlament și prin aceasta a creat premisele destabilizării ulterioare a situației politice în Moldova.

Destabilizarea nu s-a lăsat mult așteptată în situația când Petru Lucinschi a lansat ideea de modificare a Constituției și de transformare a Moldovei într-o republică prezidențială. Prin aceasta Petru Lucinschi a început *de facto* lupta pentru al doilea mandat de Președinte al Republicii Moldova. Însă, nici o formațiune politică din Parlament, inclusiv BMDP, n-a susținut această inițiativă. Totodată, Guvernul Ion Sturza pas cu pas avansa în direcția deblocării crizei financiare și a instaurării ordinii elementare în gestionarea finanțelor publice, în sectorul energetic, etc. Au început să se reducă restanțele la plata pensiilor și a salariilor, Guvernul a prezentat conceptul bugetului-2000 în care deja era prevăzută majorarea modestă a salariilor în sfera bugetară. Promovarea unei politici independente de către Guvern în raport cu Președintele țării, apariția în societate a așteptărilor pozitive legate de activitatea Guvernului Ion Sturza devenea un factor tot mai periculos pentru Petru Lucinschi în perspectiva alegerilor prezidențiale - 2000. În condițiile conflictului politic tot mai acut a început eroziunea ADR și, în primul rând, a BMDP. A fost anunțată apariția unui grup de deputați "independenți", apoi a urmat moțiunea de cenzură din 8 noiembrie 1999 în urma căreia Guvernul Sturza după nici șapte luni de activitate a fost demis cu 58 de voturi. Pentru demiterea Guvernului au votat reprezentanții Partidului Comunist din Moldova (40 de voturi), F.P.C.D.(9) și "independenții" (9).

Prin urmare, nici în actualul Parlament majoritatea parlamentară nu a rezistat nici o jumătate din durata mandatului. Conflictul de interese, care categoric contravine intereselor societății, a pus capăt și stabilității politice și șanselor de depășire a crizei economice. După zece ani de "democrație" și "reforme" la 1 decembrie 1999 Petru Lucinschi prin Decretul său l-a desemnat pe Vladimir Voronin, prim-secretar al Comitetului Central (CC) al PCM, în calitate de candidat la funcția de prim-ministru. Statutul Partidului Comunist din Moldova, printre altele, conține următoarele prevederi:

- El este succesor al ideilor și tradițiilor Partidului Comunist din Moldova, care a activat până în august 1991;
- Se pronunță pentru crearea pe principii noi a Uniunii frățești a popoarelor din țările CSI, pentru solidaritatea internațională cu partidele comuniste din alte state;
- La elaborarea politicii și principiilor activității practice PCRM se călăuzește de teoria marxist-leninistă, ținând cont de evaluarea ei și completarea cu realizările curente ale științei contemporane și experienței mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

Șeful statului a cerut noului candidat să asigure continuitatea procesului de reforme, de integrare în Europa. Cu alte cuvinte, - eventualul Prim-ministru-comunist urmează să realizeze programul Guvernului precedent criticat cu vehemență și destituit prin votul deputaților-comuniști.

Astăzi nu există nici o garanție că Vladimir Voronin v-a reuși să obțină susținerea necesară în Parlament pentru formarea noului Guvern. Oricum, chiar dacă nu se v-a ajunge la alegeri anticipate în primăvara anului 2000, stabilitatea politică, și o dată cu ea și orice șansă de depășire a crizei în Moldova, sunt sacrificate de dragul luptei pentru putere.

Conflictul Transnistrean.

Confruntările armate în raioanele de Est ale republicii Moldova au fost stopate în iulie 1992. Astăzi această problemă se află la periferia atenției publice. Totuși, conflictul transnistrean merită atenție, deoarece deja timp de aproape zece ani el joacă un rol extrem de negativ pentru Moldova. Conflictul a fost inițiat din motive ideologice și constituie o consecință a mai multor factori, - stării de spirite provocate de destrămarea URSS, lipsei în Moldova a elitei politice apte de a consolida societatea și de a anihila manifestările de separatism, susținerii separatismului din exterior, prezenței și implicării directe în conflict a trupelor Armatei a 14-a.

Tratativele în problema statului juridic al localităților din stânga Nistrului durează mai mulți ani, dar ele se află într-un impas evident și perspectiva aplanării conflictului rămâne neclară. În schimb, statutul juridic nedefinit al acestei zone, lipsa frontierei economice din partea Chișinăului de-a lungul Nistrului imediat au început să fie intens exploatate în scopul evaziunii fiscale, contrabandei, etc. Este evident, că pasivitatea și inconsecvența oficialităților de la Chișinău în raport cu problema separatismului transnistrean poate fi explicată, pe lângă confruntările politice interne, numai prin prezența unui *lobby* influent al Tiraspolului din care fac parte și persoane corupte din structurile stat. Pe parcursul procesului de tratative Tiraspolul a obținut de la conducerea Moldovei un șir de cedări unilaterale în domeniul economic. Încă la 7 februarie 1996 administrația de la Tiraspol a obținut de la Moldova ștampila vamală cu inscripția: "Republica Moldova. Vama Tiraspol". Agenții economici din Transnistria, în pofida faptului că nu au relații cu bugetul Moldovei, profită de toate posibilitățile pentru activități economice în exterior, oferite de statul Moldova. Structurile de stat ale Republicii Moldova le oferă generos toate actele necesare pentru aceasta. Totodată, estimările cele mai superficiale demonstrează că doar în 1998 volumul de contrabandă a mărfurilor accizate în Moldova prin intermediul Transnistriei a constituit peste 500 ml. dolari SUA. Pierderile pentru bugetul țării în urma evaziunii fiscale și a fluxului de contrabandă cu implicarea Transnistriei sunt comparabile cu toată asistența financiară obținută de către statul Moldova din partea instituțiilor financiare internaționale. Proporțiile crimelor economice realizate cu implicarea zonei transnistrene constituie un pericol pentru statalitatea Moldovei, generează coruperea masivă a structurilor de stat. Se poate de constatat, că acest conflict transnistrean nu există, - atât "republica moldovenească nistreană", cât și procesul de tratative constituie o acoperire politică a mecanismului de îmbogățire pentru un cerc anumit de persoane de pe ambele maluri ale Nistrului prin intermediul crimelor economice.

Demosul

Există o mulțime de definiții a noțiunii de *democrație*. Oricum, aceasta înseamnă formarea structurilor respective ale statului de drept prin participarea cetățenilor la alegerile regulate, libere și corecte. Din punct de vedere formal statul Moldova dispune de toate atributele democrației necesare pentru autoguvernarea societății, pornind de la interesele majorității cetățenilor. Totodată, este evidentă agravarea continuă a situației social-economice, izbucnirea criminalității, corupției, etc. Conform unor estimări circa 300 mii de moldoveni au plecat după hotarele țării în căutarea mijloacelor de existență. Apare întrebarea firească, de ce?

Schimbările ireversibile care au intervenit după 1989 au însemnat distrugerea întregii structuri sociale și a tuturor "regulilor de joc" din sistemul sovietic. Pe parcursul primului val de schimbări partea cea mai activă a populației sincer a susținut lozincile de "democrație", "economie de piață", "suveranitate". Însă, aceste noțiuni au fost compromise de prima promoție de "democrați", fără ca majoritatea populației să se aleagă cu rezultate pozitive. Totodată, s-a dovedit că mulți cetățeni nici psihologic, nici din punct de vedere profesional nu sunt pregătiți pentru a se adapta la condițiile noi. Îndeosebi aceasta s-a resimțit în zona rurală. Conform

recensământului din 1989 - 53% din populație locuia la țară, activând preponderent în componența "colhozurilor" și "sovhozurilor". În cadrul scrutinului electoral din 27 februarie 1994 peste 820 mii de alegători au votat pentru Partidul Democrat Agrar din Moldova din simplul motiv că mesajul electoral al acestui partid corespundea așteptărilor lor nostalgice. Cealaltă forță politică, nostalgică pentru populația "rusofonă", Mișcarea Internaționalistă "Unitatea-Edinstvo" a obținut 28 de mandate. Democrații patrioți, - doar 20 în ansamblu din 104.

Concluzia este una și demult cunoscută, - "calitatea" elitei politice din societate se află în corelare strânsă cu "calitatea" societății însăși. Aplicarea formală a mecanismelor democrației nu garantează progresul societății. Savanții sociologi operează cu asemenea categorii ca *cultura politică*, *cultura civică*, etc. Comportamentul societății moldovenești corespunde perfect nivelului inferior, *parohial*, de cultură politică. Incapacitatea cetățenilor statului de se consolida în scopul apărării intereselor lor personale, inclusiv prin manifestări de protest, este simptomea cea mai grăitoare în acest sens. Apatia și pierderea încrederii cetățenilor în mecanismele democrației și a statului de drept au căpătat proporții periculoase. Mecanismul de "feed-back" între *cetățean* și *putere* este dereglat și funcționează greșit. Timp de zece ani societatea moldovenească prin intermediul alegerilor nu a reușit să formeze o acoperire continuă politică a procesului de reformare a societății. Criza economică și cea de guvernare, amoralitatea, coruperea și impotența puterii de azi constituie doar consecințe a acestei stări de lucruri.

Soluții simple și rapide nu există. Este evidentă creșterea comparativă a nivelului calitativ al Parlamentelor din 1990, 1994 și 1998. Dar, atât nivelul de competență, cât și, îndeosebi, nivelul de responsabilitate în fața societății sunt mult sub nivelul cerințelor dictate de gravitatea situației.

Doar alegerile parlamentare anticipate pot constitui o șansă fără garanții. În cazul dacă alegătorii îi v-or aprecia corect pe "actorii politici" actuali, Moldova ar putea să obțină o majoritate mai responsabilă și consolidată în Parlament și un Guvern mai eficient. În caz contrar alegerile vor constitui încă un pas spre colaps total.

Eșecul tentativei lui Vladimir Voronin din 7 decembrie de a forma un Guvern a complicat și mai mult situația. Raportul de forțe care s-a creat în Parlament nu permite nici formarea Guvernului în frunte cu un Prim-ministru care ar reprezenta vre-o fracție parlamentară, nici cu Prim-ministrul – persoana de încredere a șefului statului. Conform art. 85 din Constituție șeful statului a obținut dreptul formal de a dizolva Parlamentul după expirarea a 45 de zile de la prima încercare (22 noiembrie). Totuși, pe data de 10 decembrie se preconiza anunțarea celui de-al treilea candidat, - Ion Casian, ex-ministru de telecomunicații în Guvernele din 1992-1998. Dar în ultimul moment Ion Casian a înaintat unele condiții față de deputați, - susținerea garantată a componenței Guvernului prezentate de el, neimplicarea partidelor parlamentare în procedura de formare a Guvernului etc. Deocamdată nu este cunoscută reacția fracțiunilor la acest demers. Totodată, nu este clar în ce măsură v-a reuși Petru Lucinschi să-și promoveze candidații săi în componența noului Guvern. Următorul candidat pentru funcția de Prim-ministru a fost anunțat pe 16 decembrie – Dumitru Braghiș.

În așa fel, Republica Moldova a demonstrat în anii '90 o legătură strânsă și nu totdeauna pozitivă între componentele politică și economică ale tranziției...

EXECUTANȚII STUDIULUI

Balan Gheorghe – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Carașciuc Lilia – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Cantemir Andrei – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Galearschi Sergiu – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Gudîm Anatol – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Jarocinska Elena – Centrul de Cercetări Sociale și Economice, Varșovia, Polonia

Jarocinski Marek – Centrul de Cercetări Sociale și Economice, Varșovia, Polonia

Munteanu Alexandru – Western NIS Enterprise Fund / Belarus, Moldova, Ucraina

Munteanu Andrei – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Nantoi Oazu – Partidul Social-Democrat din Moldova

Negruța Veaceslav – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Olărescu Zahar – Ministerul Economiei și Reformelor, Departamentul
politică macroeconomică

Petrușin Oleg – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Radziwill Artur – Centrul de Cercetări Sociale și Economice, Varșovia, Polonia

Șcerbațchi Octavian – Centrul de Investigații Strategice și Reforme

Solonari Vladimir – Parlamentul Republicii Moldova

Veveriță Petru – Centrul de Analiză Bugetară și Financiară al Parlamentului
Republicii Moldova